

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

Громадська та релігійна діяльність о. Олександра Русина (1868–1955)

Студента 4 курсу, групи СОІз-41
Спеціальність 014.03 Середня освіта
(Історія) ОР Бакалавр
Свищука Остапа Володимировича
Керівник:
Королько Андрій Зіновійович
Рецензент:
Єгрешій Олег Ігорович
кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	С. 3
РОЗДІЛ 1 Душпастирське служіння протопресвітера	
о. Олександра Русина	С. 8
РОЗДІЛ 2 Культурно-просвітницька діяльність	С. 19
РОЗДІЛ 3 Політична активність діяча на території краю	С. 28
РОЗДІЛ 4 Формування громадянської компетентності	
на прикладі життя та діяльності о. Олександра Русина	С. 44
ВИСНОВКИ	С. 58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	С. 61
ДОДАТКИ	С. 70

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. Понад 100 років тому українські землі були розділені між двома європейськими монархіями – Російською та Австрійською. Для мешканців Західної України, які потрапили під владу європейських монархів, ще багато недосліджених та маловідомих фактів покрито таємницями.

Кажуть, що важкі часи народжують сильних людей: коли люди стикаються з викликами, кризами та труднощами, вони мають навчитися адаптуватися, переживати та розвивати внутрішні ресурси, щоб подолати ці випробування. Такі досвіди можуть сприяти формуванню сильних особистостей. Людина «сильна духом» – це отець Олександр Русин (1868–1955), бо рідко народжуються люди, яким вдається пережити таку кількість змін влади, як йому. За його життя, в Галичині, змінили одна одну 5 держав з різними ідеологіями. В ці періоди одні гинули за свою національність, інші – в боротьбі за свободу, а ще інші втрачали життя за свій авторитет та освіченість, коли родичі опинялися в складі різних армій, а близькі люди втрачали довіру один до одного – єдине, що могло врятувати та підтримати – це, безумовно, віра. Уособленням такої надійності та незламності є постать пароха о. Олександра Русина.

У вітчизняній науці поступово зростає інтерес до вивчення маловідомих історичних осіб, серед таких – можна назвати отця Олександра Русина, дуже неординарну та суперечливу постать: з одного боку це авторитетний греко-католицький священик, який і в періоди піднесення, і в часи непевності й безнадії, завжди залишався зі своїми парафіянами, з іншого – прийняв рішення перейти в лоно РПЦ під тиском окупаційної радянської влади.

Щороку з’являються нові історичні джерела періоду життя о. Олександра Русина, на підставі яких можна більш прискіпливо проаналізувати, дослідити і зрозуміти життя довголітнього пароха і декана Коломиї, який жив у період частой зміни влади, на зламі століть, проте залишився вірним своїм життєвим цінностям та покликанню.

Об'єктом дипломної роботи є історична постать протопресвітера о. Олександра Русина і його вивчення здобувачами у ЗЗСО.

Предметом дипломної роботи є основні віхи життєвого шляху, релігійної, громадської та політичної діяльності, чинники формування світогляду та практичної праці та виокремлення складових формування громадянської компетентності в учнів з вивчення цієї постаті у закладах загальної середньої освіти.

Мета дипломної роботи полягає в тому, щоб комплексно дослідити та висвітлити життєвий шлях, громадську та релігійну діяльність о. Олександра Русина та виокремити складові формування громадянської компетентності в учнів з вивчення цієї постаті.

Для досягнення мети автор дипломної роботи поставив такі **завдання**:

- розкрити особливості душпастирського служіння протопресвітера о. Олександра Русина;
- проаналізувати культурно-просвітницьку діяльність діяча;
- висвітлити політичну активність досліджуваної постаті на території краю;
- простежити формування громадянської компетентності в учнів на прикладі життя та діяльності о. Олександра Русина.

Хронологічні рамки дипломної роботи визначаються роками життя Олександра Русина – 1868-1955 рр.

Територіальні межі дипломної роботи охоплюють періоди життя отця о. О. Русина в м. Коломия та Коломийському повіті (районі) Королівства Галиції і Лодомерії, Станіславського воєводства (Станіславської області) в Австро-Угорській імперії, ЗУНР, Польщі, першого періоду радянської окупації, німецької окупації та другого періоду радянської окупації.

Методологічну основу роботи складають принципи системності, об'єктивності, всебічності, історизму, порівняння та узагальнення. Із філософських (світоглядних) – використано діалектичний; серед загальнонаукових – аналізу і синтезу, індукції і дедукції, історичний, логічний,

описовий; із поміж спеціально-наукових застосовані – проблемно-хронологічний, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, а також порівняльний метод.

Стан наукової розробки проблеми. Упродовж існування вітчизняної історіографії поступово бачимо зростання інтересу до вивчення фактів біографій не тільки найвідоміших історичних діячів пов'язаних з церковним життям (Андрей Шептицький, Йосип Сліпий, Григорій Хомишин чи Мирослав Любачівський). Українські історики та науковці поступово звертаються у своїх дослідженнях до менш відомих історичних осіб, намагаються на їх прикладі більше зануритися в процес перебігу історичних подій і прослідкувати еволюцію розвитку поглядів, зміни моральних цінностей. В такому контексті дослідження біографії о. Олександра Русина тільки починається.

Серед досліджених матеріалів зустрічаємо окремі фрагменти його біографії у працях Р. Делятинського [19], М. Кочержук [22], Г. Грабець [12], Д. Блажейовського [44]. Зокрема, особливу увагу представляють спогади Г. Грабець, де знаходимо факти про невтомну душпастирську працю о. Олександра Русина та приклад, який він як парох подавав навколишнім селам. У цій праці вперше зустрічаємо інформацію про його участь в політичній діяльності під час Листопадової революції 1918 р. в Галичині періоду ЗУНР [12].

Значна частина змістовної інформації про діяча міститься у розвідках «Коломия з минулого в сьогодення» (упорядник В. Ковтун) [76], «Архів греко-католицького уряду парохіяльного» і «З церковного життя Коломий» авторства І. Монолатія [27; 28]. Автори у цих працях доклали багато зусиль, щоб зберегти пам'ять про греко-католицького пароха Олександра Русина.

В окремих опублікованих матеріалах [40; 49] містяться цікаві свідчення про різноманітну культурно-просвітницьку діяльність о. Олександра Русина як пароха в с. Корнич Коломийського повіту, так і вже на посаді декана в м. Коломия.

Значну увагу о. О. Русин приділяв вихованню молодого покоління та формуванню в учнів міцних засад християнської віри та національної свідомості, такі факти діяльності знаходимо у збірниках «Коломия й Коломийщина» [13; 14] та у публікації коломийської краєзнавиці М. Кочержук [22]. У двох збірниках

«Коломия й Коломийщина» особливо варто виокремити спогади Василя Вериги, Юрія Артющенка, Михайла Ніньовського, які залишили згадки про участь о. Олександра Русина, як і в культурних, так і в політичних подіях, звідки ми можемо зробити висновок про те, що о. Олександр Русин був неординарною особистістю, своєю ревною душпастирською працею поступово здобув авторитет, як і серед духовенства, так і серед народу. В іншій праці Мирослава Кочержук застосувала комплексний підхід до реконструкції біографії о. Олександра Русина, зокрема дослідила в рукописному архіві Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського збережені матеріали. Завдяки цій роботі вдалося поєднати вивчення душпастирської, культурно-просвітницької та політичної діяльності о. Олександра Русина [22].

Згадки про активну політичну позицію о. О. Русина в суспільному житті, яка сприяла зростанню самосвідомості й самоорганізації української громади, знаходимо у невеличких замітках довідкового змісту [15].

Зміна політичних режимів у період Другої світової війни викликала в о. О. Русина сподівання на можливість відновлення Української держави, тому його активна діяльність викликала підозри в німецькій окупаційній адміністрації, так і в радянській. Про це все можна дізнатися зі статті Елеонори Заславської в тогочасній газетній періодиці та в опублікованих в незалежній Україні документах радянських органів державної безпеки щодо ліквідації УГКЦ [52; 46].

Повторний прихід радянської влади на територію Галичини парох і декан м. Коломії зустрів обережно, скоріш за все надіявся на налагодження відносин між владою та УГКЦ. Насправді, з даного питання відсутні глибокі дослідження діяльності о. О. Русина, більшість матеріалів збережено в Державному архіві Івано-Франківської області. Черпаючи інформацію з цього архіву, можна прослідкувати еволюцію поглядів греко-католицьких священників і їх ставлення до Львівського собору 1946 р. [5; 6; 7; 8].

Найбільш детально висвітлив життєвий шлях о. О. Русина завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, кандидат історичних наук Руслан Делятинський [19], йому

належить найбільш детальна спроба реконструювати життєвий шлях багатолітнього коломийського пароха.

Наукова новизна дипломної роботи полягає в спробі комплексного дослідження історичного портрету Олександра Русина та характеристики вивчення цієї постаті на уроках історії та в позакласній роботі у закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення отриманих результатів дипломної роботи полягає в тому, що опрацьований і систематизований матеріал може бути використаний в процесі підготовки до різних занять з історії України, методики викладання історії, методики викладання громадянської освіти, а також під час педагогічних практик та для написання есе, студентських наукових чи публіцистичних робіт. Вивчення постаті діяча буде цікавою у музейній, екскурсійній та волонтерській роботі.

Структура дипломної роботи зумовлена предметом і завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань), 13 додатків. Основний текст дипломної роботи викладений на 60 сторінках, загальний обсяг – 84 сторінки.

РОЗДІЛ 1

Душпастирське служіння протопросвітера о. Олександра Русина

На межі XIX–XX ст. український народ не мав власної держави. Територія, населена українцями, була поділена між двома великими імперіями – Російською та Австро-Угорською. Російській імперії належало 85% території, це: Слобожанщина, Лівобережжя, Правобережжя, Донбас та Південь. Австро-Угорській імперії належали: Східна Галичина, Північна Буковина та Закарпаття, що становило близько 15% території.

У складі Австрійської монархії землі, заселені українцями, належали до різних адміністративних одиниць імперії. Власті Австрії так само, як і російські, не звертали уваги на етнічний склад населення, коли проводили адміністративно-територіальне розмежування. Так, східно-галицькі землі (де більшість становили українці) і західно-галицькі землі (де більшість становили поляки) потрапили в одну адміністративно-територіальну одиницю, названу «Королівством Галичини та Володимирії» зі столицею у місті Львові. У представницькому органі краю надійно заправляла польська шляхта, хоча й вона не була вирішальною силою місцевого самоврядування. Повнота всієї адміністративної влади зосереджувалася в руках губернатора, згодом намісника, якого призначав сам австрійський імператор. Такий стан справ спонукав етнічне українське населення до початку боротьби за свої права.

Українці у XIX ст. прожили велику кількість злетів і падінь, розчарувань і досягнень, розпочали національне відродження, запустили процес перетворення української мови на літературну, друком вийшла перша ластівка – «Русалка Дністрова», народ прокинувся, але попереду чекало ще багато роботи.

В середині XIX ст. Європою прокотилася революція «Весна народів», ці події стали частиною більш широкого руху за національні свободи, соціальні реформи та політичні зміни. Багато країн Європи були розділені на невеликі монархії та територіальні одиниці. Рух за національну єдність та незалежність прагнув об'єднати різні етнічні групи в межах однієї нації. Такою групою, безперечно

були і українці, які прагнули до визнання і створення власної держави. Незважаючи на те, що багато з революції 1848–1849 рр. не призвело до тривалих змін, цей період мав значний вплив на європейську політику та подальші рухи за права та свободи.

Саме в такий буремний час, час змін та боротьби, народився в 1868 р. в м. Косові Олександр Русин. Його батьки Антон Русин та Северина Яворська, проживали у звичайному повітовому містечку коронного краю Галичини і Володимирії в Австро-Угорській імперії [19, с. 3]. Згодом його батька було призначено на посаду повітового судді в м. Печеніжині, де й провів своє дитинство майбутній отець під опікою батька і надзвичайно працюючої та релігійної матері [22]. Початкову освіту отримав вдома від приватних вчителів-гімназистів, згодом завершив навчання в цісарсько-королівській вищій гімназії, де була польська мова навчання, поки що невідомо, в якому саме місті. Закінчив навчання у 1886 р., в рік смерті батька [22]. Та все ж продовжив освіту. 1 жовтня 1886 р. О. Русин розпочав навчання на богословському факультеті Львівського університету як студент «1-го року богословія» Львівської духовної семінарії [3, арк. 2; 4, арк. 42; 51, 1886, ч. 5, 13 жовтня, с. 83–84]. Одночасно відвідував лекції з української мови та літератури, які викладав професор О. Огоновський на філософському факультеті, брав активну участь у громадському житті студентської молоді: був членом «Академічного Братства» – товариства студентів-українців у Львівському університеті, де на той час головою був Євген Петрушевич, у майбутньому відомий громадсько-політичний діяч, президент ЗУНР [22]. Товариство мало читальню і бібліотеку, організовувало читання лекцій, наукові гуртки, літературні й артистичні вечори, мандрівки по краю та інше. В поневоленій Галичині діяльність «Академічного Братства» була спрямована проти національного гніту в Габсбурзькій монархії. Це була одна з форм громадської активізації студентської молоді, яка іноді переходила в різноманітні, часто приховані форми політичної боротьби. Пізніше існувало товариство «Академічна громада», за змістом діяльності близьке до

«Академічного Братства». З товариством співробітничали професори Львівського університету української національності [15].

Серед однокурсників, майбутнього отця Олександра, у Львівській духовній семінарії, що канонічно належала до створеної 1885 р. Станиславівської єпархії Греко-католицької церкви, були пізніше відомі священики, зокрема, Михайло Бровко, згодом – парох у с. Крехівці Станиславівського повіту і канцлер єпископської консисторії, парох с. Рунгури Косівського повіту у міжвоєнний період [44, с. 276], Володимир Ленкавський, парох с. Загвіздя Станиславівського повіту і батько ідеолога українського націоналізму Степана Ленкавського [44, с. 324] та багато ін. [49, 1887, с. 254; 49, 1889, с. 142–143]. Під час богословських студій у м. Львові О. Русин сформувався як майбутній душпастир, свідомий свого покликання до праці у «винограднику Христовому» на благо рідного народу [19, с. 3].

Під час навчання як студент у Львівській духовній семінарії О. Русин потрапляє у протистояння між народовцями та москвофілами, яке панувало тоді в семінарії [22]. Олександр Русин був завзятим прихильником перших, і уже тоді стояв на позиціях українського національного руху та патріотизму.

В середині 60-х років XIX ст., в суспільно-політичному житті Галичини настав період «реакції Баха», названий на честь її лідера – міністра внутрішніх справ Олександра Баха. Становище українців Галичини ускладнилося тим, що провідником «бахівської» політики в Галичині був намісник краю польський граф Агенор Голуховський. Його правління заклало основу для домінування польської еліти в політичному житті Галичини.

Після здобуття Галичиною автономії в 1867 р. польська гегемонія на території краю призвела до розколу українського блоку суспільно-політичних сил. Її лідери відчули себе зрадженими австрійським урядом, який покинув їх боротися самостійно проти сильнішого противника. У пошуках нових аргументів на користь своїх національних прав вони прагнули довести, що мають такі ж старі політичні та культурні традиції, як і поляки. Із цією метою одна частина (старорусини) покладалася на історію Київської Русі, на церковнослов'янську

літературу, інша ж (москвофіли) шукала порятунку від полонізації в національно-політичній орієнтації на Російську імперію.

Москвофіли не визнавали існування українського народу та його мови, пропагували ідею «єдиної російської народності від Карпат до Уралу», виступали за приєднання до Росії. Мали свою політичну організацію, видавничу базу, але значною підтримкою з боку населення не користувалися.

Народовці ж представляли національний напрям, який спрямовувався на служіння інтересам українського народу, звідки й дістав свою назву. Головною метою народовців був розвиток української мови і культури, підвищення культурно-освітнього рівня і національної свідомості українського населення.

У 70-ті рр. XIX ст. були періоди, коли москвофіли і народовці виступали разом в тих чи інших питаннях економічного та суспільно-політичного життя краю. Зокрема, це стосується діяльності нового австрійського парламенту каденції 1873–1879 рр., який був вперше обраний на підставі нового виборчого законодавства шляхом безпосередніх, прямих виборів, до якого було обрано п'ятнадцять українських послів-галичан [34, с. 21-22].

Таким чином бачимо, що середина XIX ст. була періодом ідейних пошуків та суперечок в середовищі галицьких українців. Відбувалося остаточне формування теоретичних доктрин москвофільського та народовського рухів, а в коло своєї діяльності та суперечок долучалось все більше різних прошарків галицького суспільства. У ході політичної боротьби, суперечок визрівали теоретичні й тактичні особливості москвофільства, яке поступово переходило в нову фазу своєї діяльності та спрямованості. [34, с. 32].

Закінчивши богословські студії О. Русин отримав право на душпастирську посаду після висвячення відповідно до рішення Галицького намісництва від 24 серпня 1890 р. [22]. Готуючись до сану священника, О. Русин одружився з пані Аделіною, походження якої наразі дослідникам встановити не вдалося [44, с. 358; 40]. На час одруження пані Аделіні було 18 років, її батько – парох з м. Обертина Городенківського повіту о. Михайло Левицький. До речі, відомо, що портрет А. Русиної, який написав художник Ярослав Пстрак, зберігається тепер у фондах

Музею мистецтв Прикарпаття [40]. Запис про оголошення оповідей наречених є в метричній книзі церкви св. Михаїла, оскільки майбутній отець Олександр мешкав тоді в м. Коломиї, на Надвірнянському передмісті у будинку № 402, а вже 23 квітня 1891 р., отець Олександр отримав рукоположення від Станіславівського єпископа ГКЦ Юліана Пелеша [19, с. 4].

Свою душпастирську працю отець Олександр Русин розпочав 18 червня 1891 р. на посаді системізованого сотрудника в містечку Обертин, Жуківського деканату Городенківського повіту, де він до 1 лютого 1893 р. допомагав 56-літньому тестеві о. Михайлові Левицькому, що поєднував обов'язки пароха й ординаріатського комісара в сервітутових та в шкільких справах для Жуківського деканату [2, арк. 35 зв.; 44, с. 150, 358; 49, 1892, с. 53; 51, 1891, ч. 5, 27 червня, с. 84; 51, 1893, ч. 3, 5 марта, с. 46].

Паралельно з душпастирським служінням отець Олександр обіймав посаду катехита у 4-класовій місцевій школі [22]. В обов'язки катехита входило донесення для учнів вчення церковних доктрин, моральних принципів, релігійних обрядів і традицій. Катехит міг працювати на різноманітних ділянках для пропагування Божого слова серед підростаючого покоління, включаючи навчання у церковних школах, підготовку до сповіді та першої Причасті, релігійну освіту в парафіяльних програмах та інші сфери, де необхідно було надавати належне католицьке виховання і навчання. Ця робота дала поштовх до того, що через два роки, у 1893–1895 рр., молодого отця було призначено на посаду катехита до м. Коломиї, де він розпочав навчання релігії у державній гімназії та 4-класових чоловічих школах. [22]. Водночас молодий священник почав готуватися до активнішої душпастирської праці на парохії: у травні 1894 р. він «з добрим успіхом» склав конкурсний іспит з богословських дисциплін [1, арк. 152], що відкривало можливість на отримання парафії.

Наступного року, у березні 1895 р., отець О. Русин був призначений парохом с. Корнич (з прилученням с. Королівки) Коломийського деканату і повіту, де впродовж 15 років не лише ревно виконував душпастирські обов'язки, розбудовував церковне життя, а й проводив активну громадську, культурно-

просвітницьку та господарську діяльність. На цій посаді з певними перервами пробув до 1920 р. [1, арк. 152; 2, арк. 35 зв.; 44, с. 107–108, 358; 51, 1895, ч. 5, 11 цвітня, с. 43; 23].

Великою заслугою отця можна відзначити розширення сільської церкви св. Миколая, заснування трьох церковних братств, катехізація школярів, яких намагався ще й заохотити до навчання в гімназії. З ініціативи пароха засновано дві читальні товариства «Просвіта» – в с. Корничі під проводом самого о. О. Русина, й у с. Королівці; збудовано нову школу, облаштовано дороги. Зорганізував він і громадське зерносховище (шпихлір), крамницю, «Християнську гостинницю» в с. Корничі, «Касу Стефчика» (сільська ощадно-кредитна спілка), якою сам керував, та «Християнську гостинницю» в с. Королівці [22].

Враховуючи ці заслуги, єпископ Станиславівської єпархії ГКЦ о. Григорій Хомишин у 1905 р. нагородив о. Олександра Русина почесним титулом асесора єпископської консисторії в м. Станиславові, а невдовзі, у 1907 р. все ж таки звільнив його від обов'язку складання конкурсного іспиту з канонічного права терміном на шість років [1, арк. 152].

Завдяки активній душпастирській діяльності о. О. Русин поступово здобув повагу й значний авторитет серед духовенства в цілому Коломийському повіті. Зважаючи на це, владики Г. Хомишин у листопаді 1907 р. призначив його адміністратором Коломийського деканату ГКЦ [1, арк. 152; 51, 1907, ч. 11, листопад, с. 184], а в грудні того ж року – радником єпископської консисторії ГКЦ з крилошанськими відзнаками [1, арк. 152; 51, 1907, ч. 12, грудень, с. 197]. Згодом, 14 серпня 1908 р., станиславівський єпископ ГКЦ о. Г. Хомишин іменував пароха с. Корнич о. О. Русина дійсним деканом Коломийського деканату ГКЦ, і на цій посаді він залишився аж до своєї смерті [3, арк. 2; 4, арк. 42; 5, арк. 6; 44, с. 20, 358; 49, 1927, с. 48; 46, 1938, с. 81; 46, т. 1, с. 672; 22].

В історії європейських монархій XIX – на початку XX ст. важливо було опинитися в потрібний час у потрібному місці, від цього залежала доля не тільки Європи, але й цілого світу. Від австрійського ерцгерцога Франца Фердинанда на початку XX ст. залежала доля найбільшої «клаптикової імперії» Європи.

Причина, чому він міг серйозно вплинути на долю Європи, полягала саме в тому, що він був спадкоємцем престолу Австро-Угорської імперії, яку роздирали конфлікти між різними етнічними групами на її території. Відносна слабкість імперії привернула увагу кількох великих європейських держав – Німеччини, Франції, Англії, Росії та Італії. Але, зв'язана договорами та бажаючи зберегти незаплямовану репутацію, імперія Габсбургів сама могла стати жертвою внутрішньої боротьби. Власне, все об'єднував лише скіпетр імператора – 83-літнього Франца Йосифа, який правив вже більше 65 років і був дядьком ерцгерцога [36].

За переписом 1911 р. 40% жителів Австро-Угорщини становили представники слов'янських націй: чехи, поляки, українці, словаки, серби, хорвати, словенці й боснійці-мусульмани. І всі ці народи певною мірою прагнули до участі в державному житті, тоді як політична лінія правлячої династії передбачала визнання прав лише «історичних націй» – німців і угорців (мадярів). Не можна сказати, що всі слов'яни знаходилися в однаковому становищі. Так, в Східній Галичині поляки були практично панівною нацією, хоча більшість населення складали українці. То був час визвольних змагань і створення національних держав.

Природно, Франц Фердинанд, який вже подумки приміряв корону Габсбургів, не збирався потурати територіальним домаганням союзників і супротивників імперії. Він непогано ставився до слов'ян, особливо до чехів, до того ж розумів, що без рівноправності всіх етносів багатонаціональній імперії неминуче загрожує розкол. Таке особливе ставлення до слов'ян у спадкоємця престолу з'явилося після одруження з графінею Софією Хотек, з якою Франц Фердинанд познайомився на балу в Празькому Граді. Софія Хотек за походженням була чешкою. Цей шлюб вважався не рівним, тому їхні діти не мали права на успадкування трону. Проте саме дружина та її оточення впливали на політичні погляди майбутнього імператора, який щодо політики був жорстким реалістом.

Майбутній імператор хотів перетворити дуалістичну Австро-Угорщину на тріаду – Австро-Угорщину-Славію. Цей проєкт під назвою Сполучені Штати Великої Австрії розробив австро-угорський політик і юрист румунського походження Ауреліу Поповичі. Держава тоді б складалася з 15 рівноправних провінцій. Можна припустити, що в новому вигляді імперія Габсбургів проіснувала б ще довгий час, і гарантом того була б особистість самого ерцгерцога. Хоча історія не має умовного способу. Ерцгерцог мав ясну голову, був відлюдкуватий, холодний, досить розважливий і – головне – неймовірно впертий. Поєднання всіх якостей не давало підстав сподіватися на те, що будь-хто зуміє впливати на політику цієї людини. Реформи Франца Фердинанда щодо розширення права нетитульних народів імперії, насамперед, слов'янських, не відповідали планам Росії і Сербії [36].

28 червня 1914 р. у м. Сараєво, боснійський терорист Г. Принцип здійснив постріл, який став приводом до початку Першої світової війни. Більшість країн, які мали свої плани та амбіції, розпочали створення двох антагоністичних воєнно-політичних блоків. 1 серпня 1914 р. розпочалася Перша світова війна. Доля українців у цій війна особливо трагічна, оскільки народ був роз'єднаний у двох імперіях, тому воювали у складі двох великих армій – Австро-Угорській та Російській.

Період Першої світової війни 1914–1918 рр. отець Олександр пережив разом зі своїми парафіянами в с. Корничі, де залишався парохом до весни 1920 р., а потім отримав призначення на посаду пароха м. Коломиї, яку займав до своєї смерті 1955 р. [19, с. 6].

Новопризначений парох з властивими йому енергією та запалом взявся за вирішення духовних, суспільно-політичних, культурно-просвітницьких, благодійних та господарських справ. Щодо останніх, то за роки свого служіння в м. Коломиї він зробив дуже багато для впорядкування церкви св. Архистратига Михаїла, що відзначив у вітальній промові досить впливова людина серед достойних мешканців м. Коломия, радник суду В. Оробець: здійснив ремонт фасаду, реставрацію настінних розписів інтер'єру, іконостасу, середньої копули

(купола); 1934 р. церква була електрифікована; завдяки зусиллям о. О. Русина у церкві в 1937 р. встановлено нову підлогу вартістю 5650 зл., замінено також підлогу в пресвітерії й «прорізано» там два вікна, в 1936 р. облаштовано друге захрестя для братства з богослужбним престолом; закуплено до церкви чотири дзвони на суму 1086 американських доларів, встановлено навколо церкви нову огорожу. Робилося все за добровільні пожертви, ніяких додаткових фінансових навантажень на парафіян не накладали й це також безумовна заслуга невтомного о. Олександра. У 1931–1932 рр. під керівництвом о. О. Русина біля церкви збудовано домок з каплицею, помешканням для сотрудників і крамничками. Ще раніше – впродовж 1927–1930 рр. на вулиці Мнихівка (тепер – Довбуша) в м. Коломії під керівництвом о. О. Русина споруджено двоповерхову кам'яницю для захоронки (дитячого садка), в якій виховувалися діти-сироти, за кошти трьох жертводавців (т. зв. побожні записи), а саме: Лукашевича, родини Вербових та особи, що побажала залишитися невідомою, а також за кошти від продажу «грунтів» і датків парафіян. Дбав парох і про інше церковне майно, щоб якнайоптимальніше використовувати його для потреб української громади міста й повіту [22].

Особливу увагу парох м. Коломії звертав на розвиток церковних братств, які особисто очолював та ними опікувався. Так, о. О. Русин був головою братства св. Архистратига Михаїла при парохіяльній церкві (заснованого ще 1864 р.), яке упродовж 1925–1939 рр. об'єднувало близько 140 членів [76, с. 42], головою братства Пресвятої Родини (заснованого 1900 р.), чисельність членів якого в цей період зменшилась від 180 до 100 членів [19, с. 7].

За дозволом станиславівського єпископа ГКЦ о. Г. Хомишина парох м. Коломії також заснував нове церковне товариство – «Апостольство Молитви в злуці з Солодким Серцем Христовим», до якого належали у 1925–1928 рр. 250 членів, у 1929–1937 рр. – 260 членів, а з 1938 р. – 120 членів. Для піднесення релігійного духа серед вірних о. О. Русин організовував духовні місії, до проведення яких часто запрошував монахів Чинів Василіян і Редemptористів [12, с. 7; 22].

Олександр Русин виступив одним з ініціаторів та організаторів ювілейного святкування 950-ліття хрещення Русі, яке відбулося 15–16 жовтня 1938 р. Згадку про це дійство знаходимо у спогадах Василя Вериги – українського громадського діяча, історика, журналіста, редактора, у період 1936–1942 рр. він навчався у коломийській гімназії та брав участь у подіях святкування ювілею хрещення Русі: «По Службі Божій почався похід. Величезна маса народу, а серед нього багато сільських жінок і дівчат, одягнених в народні строї, виходили чвірками з площі. На чолі походу, за кількома звичайними хрестами сільських процесій, несли великий дубовий хрест, різьблений в гуцульському стилі, це хрест – пам'ятник поляглим героям за волю України і 950-ліття хрещення Руси-України. За хрестом ішли представники різних церков, які несли 150 корогів, а за ними молодь народних і середніх шкіл із своїми прапорами, а далі хор, духовенство і тисячі громадян усіх станів. Після посвячення хреста о. прел. Русин благословив в імені владики Григорія Хомишина 15-тисячну масу учасників цього небувалого свята. Проповідь сказав тоді монах-редемпторист о. Василь Величковський (за другої совєтської інвазії висвячений потаємно на єпископа УКЦ)» [13, с. 419–421].

У січні 1939 р. отець О. Русин провів урочисте Богослужіння з нагоди Йорданських свят, також читаємо у спогадах Василя Вериги: «Цікавий випадок трапився на Йордан у 1939. Зима тоді була така, що Прут не замерз, і хрестів не можна було вирізати з льоду. То водосвяття відбулося біля парафіяльної церкви. Богослуження, як і водосвяття відправив сам о. прелат Русин, в супроводі священиків і при співучасті церковного хору. На закінчення водосвяття, поки диригент роздав голоси, військова оркестра почала грати молитву «Боже цю Польськев пжез так длуге лята...», у відповідь на це хор почав молитву «Боже великий, єдиний, нам Україну храни». Деякий час грала оркестра польську молитву, а хор співав українську, коли хор підтримали парафіяни, що стояли на церковному подвір'ю й на вулиці, хор заглушив оркестру, і вона перестала грати. Зараз після того, війська з оркестрою відійшли до касарень, а парафіяни з почуттям перемоги йшли набирати йорданської води» [13, с. 419–421].

Отже, досить не простий шлях пройшов майбутній парох Олександр Русин з моменту прийняття рішення стати священиком. Народжений на зламі століть, змушений звикати до зміни держав та їхніх ідеологій, але продовжував зміцнюватися у вірі та розвивав свою душпастирську працю, ведучи за собою своїх парафіян. Його душпастирська робота полягала не тільки в духовній опорі, але й у підтримці громадського добробуту, пропагуючи мир, злагоду, толерантність та взаємоповагу серед людей різних віровчень, культур і традицій.

РОЗДІЛ 2

Культурно-просвітницька діяльність

Сильні люди створюють хороші часи, коли сильні люди долають труднощі та досягають успіху, вони можуть сприяти створенню позитивного середовища та покращенню умов для інших людей. Такі принципи можуть бути актуальними в різні часи, але важливо також враховувати, що кожна людина унікальна, і її реакція на труднощі може бути різною. Важливо підтримувати і надихати людей розвивати свої сильні сторони та допомагати їм долати випробування, незалежно від того, які часи наразі панують.

Отець Олександр Русин народився у складні часи, які сприяли становленню його як душпастиря, як майбутнього священика, який буде опікуватися своїми парафіянами та звісно допомагати їм переживати важкі часи. Отець був для своїх парафіян уособленням постійності, надійності та завжди приходив на допомогу, як того вимагали обставини.

На початку свого служіння отець О. Русин був повний енергії провадити своїх парафіян на славу і подавав приклад другим селам, ділив з селом долю та недолю, намагаючись приділяти увагу і культурницько-просвітницькій діяльності.

Вперше під час своєї душпастирської праці в с. Корнич, отець Олександр долучився до діяльності української громади в м. Коломиї. У 1898 р., в числі представників української інтелігенції міста, він став членом першої управи товариства «Український Народний дім», збирав датки серед своїх парафіян – маленькі «цеголки», з яких виріс осередок українського культурно-освітнього життя цілого Покутського краю [22]. Зустрічаємо в архівних документах інформацію, що отець Олександр ходив пішки з с. Корнича на засідання управи. Разом з К. Кульчицьким заснував у м. Коломиї товариство «Родина», долучився й до створення «Жіночого кружка», ставши його «надзвичайним членом». На сайті досліджень життя та діяльності Михайла Грушевського знаходимо збережену копію запрошення історика, професора Михайла Грушевського відвідати м. Коломию. Це запрошення підписано о. Олександром Русином, який на той час,

у 1899 р., очолював товариство «Родина», також запрошення від імені «Жіночого кружка» підписано Ф. Кобринською. Пана професора запрошували завітати в той самий день, коли в м. Коломиї мала відбутися зустріч з Наталією Кобринською 25 листопада 1899 р. [див. Додаток А, Додаток Б]. Пані Наталія вела активну громадську роботу, організовувала збір підписів за право жінок навчатися в університетах та гімназіях. Також займалася видавничою справою, популяризувала феміністичні ідеї.

5 травня 1899 р. о. Олександр Русин був обраний на посаду касира нової управи філії товариства «Просвіта» в м. Коломия [16, с. 274; 19]. З його ініціативи у 1906 р. розпочали свою діяльність дві читальні «Просвіти»: у с. Корничі з 245 членами під проводом пароха й у с. Королівці з 64 членами під проводом одного з національно свідомих селян [49, с. 93].

Зауважимо, що товариство «Просвіта» у Галичині було дуже популярним на зламі XIX–XX ст. з кількох причин. Головною її метою було поширення освіти серед українського населення, товариство відкривало школи, організовувало курси, видавало книги та періодичні видання, просуваючи освіту як один із ключових елементів національного відродження. «Просвіта» підтримувала та розвивала українську культуру, літературу, музику та мистецтво. Це сприяло формуванню національної ідентичності та підтримці української мови. «Просвіта» створювала мережу спілкування та співробітництва серед українців, що сприяло обміну думками, ідеями та досвідом, а також формуванню національного об'єднання. Товариство надавало підтримку українському населенню у сферах соціального захисту, медицини, культури та освіти.

Також під опікою отця Олександра діяли громадське зерносховище (шпихлір), крамниця «в заряді церкви» і «Християнська гостинниця» у с. Корничі, каса Райффайзена та «Християнська гостинниця» у с. Королівці [49, с. 93].

У 90-х рр. XIX ст. розпочалося створення сільських кредитних спілок, що призначалися для бідного населення. Така ідея належала Фрідріху-Вільгельму Райффайзену, який і заснував таку організацію. В Галичині такі організації працювали поруч з товариством «Просвіта», метою було: покращити соціально-

економічне становище українського селянства, яке було малоземельним та малоосвіченим.

Завдяки активній праці о. О. Русина і його колег коломийська філія товариства «Просвіта» значно наростила свій потенціал: у 1899 р. вона мала 21 читальню, у 1912 р. вже 54 читальні на 87 громад, 4 читальняних доми, 7 крамниць, 2 театральні гуртки та 5 хорових колективів [16, с. 274; 19,].

Така активна діяльність отця Олександра саме в поширенні культурно-просвітницьких ідей філії «Просвіти» свідчить про те, що це товариство активно протистояло польським впливам у Галичині шляхом різних методів: освітніх, видавничих, соціальних. Діяльність «Просвіти» була спрямована на зміцнення української ідентичності, збереження мови та культури, а також захист національних інтересів українського населення в умовах польського панування, з якими у нас були досить непрості відносини.

Період Першої світової війни о. О. Русин продовжив виконувати свої душпастирські обов'язки, «не опускав парохію мимо близькості фронту – зв'язь між парохом, а селом так дуже затіснилася, що коли відходив на нову парохію до Коломиї – ціле село облягло приходство, щоби з ним попрощатися і «пращали ми нашого Отця духовного зі слезами в очах» – як се сказав один порохіянин, свідок єго праці», – такі слова знаходимо у вітальному слові з нагоди 70-ліття о. О. Русина, коломийського судді Василя Оробця, який підсумував служіння отця на парафії у с. Корничі [22].

З 1920 р. отець О. Русин був введений на посаду пароха м. Коломиї, де перебуватиме до своєї смерті, 1955 р. Значну допомогу у виконанні як і душпастирських, так і культурно-просвітницьких обов'язків йому надавали молоді священники – сотрудники пароха, які упродовж міжвоєнного періоду поступово змінювалися, серед них: о. Михайло Сулятицький (1923–1925), о. Микола Данилович (1924–1932), о. Іван Козуб (1925–1930), о. Михайло Цюпик (1930–1931), о. Микола Вонсуль (1931–1936), о. Теодор Бабуняк (1932–1933), о. Іван Деркевич (1935), о. Дмитро Чеховський (1936–1937), о. Микола Кисіль (з 1938), о. Володимир Тимощук (з 1938) та о. Стефан Острівський (з 1938) [19, с. 7].

Отцю вдалося розгорнути активну культурно-просвітницьку й благодійну діяльність серед української громади міста та повіту. Олександр Русин дотримувався національно-демократичної політичної орієнтації, тому особливу увагу приділяв розвитку українських інституцій, що мали стати основою організованого суспільного життя українців у Другій Речі Посполитій.

Міжвоєнний період у складі Польської Республіки (1918–1939) для українців був складним і періодично напруженим. Українці складали значну частину населення східних регіонів Другої Речі Посполитої, особливо Галичини, Волині та Підляшшя. Міжетнічні відносини були напруженими, зокрема через польсько-українські конфлікти, вимагання української автономії та прав української меншини. Українці стикалися з обмеженнями у своїх національних правах, особливо в сферах освіти, культури та релігії.

Польська влада пропагувала політику колонізації, що призводило до конфліктів та різноманітних протестів. Українці здебільшого працювали в сільському господарстві та промисловості, але їхні економічні можливості були обмежені в порівнянні з польськими колегами. Нерівність у розподілі землі та економічних ресурсів поглиблювала соціальні розходження. Українці змушені були боротися за збереження своєї мови, культури та ідентичності через дії польських владних структур, які пропагували польську мову та культуру.

У цілому, міжвоєнний період у складі Польської Республіки був важким для українців через соціальні, економічні, політичні та культурні обмеження, що призвело до напружених міжетнічних відносин та конфліктів.

Аналізуючи душпастирську та культурно-просвітницьку діяльність отця Русина, можемо стверджувати, що він завжди був у центрі суспільного життя своєї громади. Після Першої світової війни отець Олександр очолив Горожанський комітет, при якому постали товариство воєнних могил та товариство інвалідів [22].

Горожанський комітет був складовою Українського горожанського комітету, центром якого було м. Львів. Діяльність цього комітету передбачала такі завдання: надавати допомогу українським полоненим, інтернованим та в'язням,

проводити переговори щодо звільнення, опікуватися над звільненими українськими полоненими, підтримувати сиріт та малозабезпечені сім'ї українських вояків, що загинули під час війни або стали інвалідами, заснування притулків та бурс для військових сиріт та дітей із неблагополучних сімей [25, с. 2].

Щодо активної просвітницької діяльності в м. Коломия, то отець О. Русин встановив символічну могилу «Борцям за волю України» на цвинтарі «Монастирок». Цвинтар отримав таку назву, тому що знаходився біля церкви Благовіщення де, згідно з переказами був монастир. Ховати на цвинтарі розпочали з першої половини XIX століття. Зараз там є поховання багатьох відомих історичних діячів [75].

Велику справу зробив о. Олександр і для збереження маєтку «Коблянщина». Цю ділянку біля сучасної лікарні коломийський парох о. Іоанн Коблянський (1818–1901) заповідав Братству св. Архистратига Михаїла, але в результаті ліквідації Братства о. Миколою Семенівим (за його висловом, товариство «марнотратило» церковне майно) «Коблянщина» мало не була втрачена. Отець Олександр тривалий час «виборював» її й, відновивши 1921 року діяльність Братства, аж 1936 р. остаточно затвердив його власником ділянки. Маєток «Коблянщина» Братство надавало безкоштовно Українській бурсі (гуртожиток) для хлопців [22].

Дуже незвична подія відбулася в м. Коломия у 1927 р. Місто було обрано для святкування ювілею відомої письменниці, феміністки та дуже близької подруги Лесі Українки – Ольги Кобилянської (1863–1942). Коломия була обрана не просто так, Ольга Кобилянська проживала у м. Чернівці, але на той час територія Буковини була окупована румунськими військами, там діяв воєнний стан та було заборонено будь-яку українську громадську діяльність. Румунська мова була оголошена державною, а українців, які проживали на території Буковини «вважали румунами за походженням, що забули рідну мову».

У спогадах Емілії Дороцької-Кулик зустрічаємо опис цієї чудової події – приїзд Ольги Кобилянської до м. Коломий: «В 1927 році відзначали врочисто

ювілей великої письменниці Ольги Кобилянської. Я була зворушена до глибини серця на саму думку, що побачу «царівну Буковини», авторку «Землі», «Царівни», що їх з таким захопленням читала. Я належала до тієї частини жінок, що були делеговані привітати письменницю на залізничній станції. Каритою запряженою парою білих коней, що її позичив на ту ціль декан Русин, привезли ми з парадною Ольгу Кобилянську до міста. Увечері того дня відбувся концерт на її честь. Заля міської «Каси ощадности» була переповнена. Співав хор «Баян». Привіти, квіти, святковий настрій...» [13, с. 338].

Пані Емілія згадала, що письменницю привезли позичені коні від Олександра Русина. Ця подія може свідчити, що декан о. О. Русин відігравав не останню роль в організації приїзду О. Кобилянської, а може і брав безпосередню участь у підготовці, сприяв проведенню її ювілею. Цей великий внесок в підтримку українського руху свідчить, що отець Олександр дотримувався національно-демократичної позиції, приділяв увагу формуванню патріотичної самосвідомості серед молоді.

Крім того, о. О. Русин надавав благодійну фінансову допомогу іншим виховним інституціям, зокрема, захисту сиріт філії Товариства опіки над молоддю «під світською управою» та товариству «Шкільна поміч» [49, с. 52, с. 71]. Зі спогадів Г. Грабець відомо, що «подружжя Русинів, не маючи дітей, багато грошей віддавало на різноманітні громадські потреби» [12, с. 7]. Парох м. Коломиї також віддав будинок навпроти кінотеатру «Гвезда», що був власністю парохії, у користування спортивного товариства «Сокіл», самоосвітнього гуртка при читальні «Просвіти» ім. Г. Сковороди і товариства «Родина» [12, с. 7; 22].

Діяльність українського спортивного (в австрійський час – пожежно-гімнастичного) товариства «Сокіл» у Галичині відігравало важливу роль у патріотичному вихованні, підкреслювало важливість патріотичних та національних цінностей, спонукало його учасників діяти в ім'я рідної землі та виступати проти будь-яких форм поневолення чи антинаціональної політики. Через спортивні змагання та спільні заходи «Сокіл» сприяв формуванню

національної самосвідомості, підтримував віру в сильну та незалежну Україну та підвищував патріотизм серед молодого покоління.

Про початки спортивного руху в м. Коломійі, а саме про перший осередок товариства «Сокіл» відомостей майже немає, є лише повідомлення у львівському часописі «Діло» за 1909 та 1910 рр., що філія «Сокола-Батька» в м. Коломійі розвивалася добре [14, с. 96]. Участь у цьому рухові отця о. Русина свідчить про те, що він підтримував не тільки культурно-просвітницькі організації, але й пожежно-гімнастичні і спортивні, які відігравали ключову роль у формуванні патріотичних цінностей, національної самосвідомості та духовного розвитку української молоді.

З його ініціативи було придбано будинок для сестер Василіянок, які доглядали хворих в місцевій лікарні [12, с. 7]. За сприяння о. О. Русина в 1931 р. братство св. Михаїла передало будинок із земельною ділянкою для створення амбулаторії під опікою філії Українського гігієнічного товариства в м. Коломійі [12, с. 7; 23].

Надзвичайно піклувався парох дітьми і молоддю, їх вихованням та освітою. Заснував і очолив благодійне Товариство св. Івана Милостивого, під опікою й керівництвом якого від 1930 р. діяла захоронка для сиріт, де Сестри Служебниці виховували близько 40 дітей з міста і повіту [12, с. 7].

Виконуючи обов'язки ординаріатського делегата до повітової шкільної ради та ординаріатського комісара для шкіл міста Коломия, о. О. Русин значну увагу приділяв вихованню молодого покоління, формуванню в учнівській молоді міцних засад християнської віри та національної самосвідомості. Так, він часто проводив 15-хвилинні екзорти (релігійна наука для шкільної молоді. – *О. С.*) для учнів чоловічої і жіночої гімназій та учительського семінару, після чого відправляв читану Службу Божу [12, с. 7; 23].

Отець Олександр в умовах панування польської державності відстоював українські навчальні заклади та вчителювання, викладання греко-католицької релігії в народних школах. Зокрема, 13 вересня 1925 р. він брав участь у вічі проти полонізації українського шкільництва, що відбулося в залі Українського

Народного дому в м. Коломиї. Така його діяльність, звісно не надто «подобалася» місцевій владі, тож шкільний інспектор навіть намагався усунути пароха зі шкільної ради, й тільки через звернення до Міністерства освіти о. О. Русин залишився її делегатом [22].

В 1932 р. завдяки допомозі отця О. Русина відкрила двері для найбільш вразливих верств селянства амбулаторія філії Українського гігієнічного товариства, яка розміщувалася в церковному будинку по вул. Кілінського (тепер це Вічевий Майдан, будинок не зберігся) у м. Коломия [22]. Таку інформацію бачимо у спогадах коломийського доктора Володимира Білозіра: «Отця Русина обрано головою окремої амбулаторної секції».

Отцю Олександру добре вдавалося поєднувати свої душпастирські та культурно-просвітницькі обов'язки, тож за щире служіння й активну діяльність єпископ Станиславівської єпархії ГКЦ о. Григорій Хомишин 6 вересня 1930 р. іменував отця О. Русина почесним крилошанином єпископської капітули [22].

Наприкінці 1930-х рр. отець Олександр підтримав ініціативу єпископа о. Григорія Хомишина щодо створення окремого від товариства «Просвіти», клерикально-просвітницького товариства «Скала» [19, с. 9].

На той час було дуже багато нарікань на занепад суспільної моралі та норм поведінки, погане виховання та низьку якість освіти. Тому єпископ о. Григорій Хомишин вирішив, не просто погоджуватися і кивати головою, а міняти дійсність на кращий варіант. Товариство «Скала» мало власний статут та цілі. У підпорядкуванні товариства були читальні та освітні заклади, які мали піднімати культурний рівень населення. Це був повністю аполітичний проєкт, тому керувати цим товариством доручив єпископ саме декану о. Олександру Русину. У 1938 р. до товариства належало 428 членів, поступово товариство зростало і з'явилися додаткові осередки – товариства слуг «Будучність» і товариство «Єдність» [49, с. 85].

Звісно, що не всі були задоволені такими розвитком подій, навіть українські національно-патріотичні сили виступали проти курсу о. Григорія Хомишина, оскільки вбачали зазіхання на власну сферу діяльності. Єпископ о. Г. Хомишин,

як і о. Олександр Русин були сильні духом та не боялися іти на експерименти, що є актуальним і для нашого часу.

У період першої окупації території Галичини (1939–1941) радянськими військами, отець о. Русин очевидно зосередився виключно на душпастирській праці як парох м. Коломиї та як Коломийський декан [44, с. 103–104].

Щодо подальшої культурно-просвітницької діяльності додаткові відомості поки-що відсутні [76, с. 62–65].

З початком німецько-радянської війни 1941 р., отець Олександр Русин активно вникає в політичну діяльність і намагається поєднати усі сфери своєї діяльності з обставинами, які тоді вимагали його особливої уваги.

Отже, культурно-просвітницька діяльність пароха і декана м. Коломиї Олександра Русина виявилася різносторонньою. Безперечно, що така різнобічна його участь на низці ділянок праці товариств сприяла формуванню громадської свідомості та громадянської активності жителів краю. Він допомагав людям розуміти і захищати свої права та обов'язки, своїм прикладом показував чому потрібно брати участь у громадському житті, використовував власний авторитет для прийняття важливих рішень.

РОЗДІЛ 3

Політична активність діяча на території краю

Початок XX ст. – це вир різноманітних подій. Зокрема перші десятиліття вважаються складним періодом через кілька ключових подій та тенденцій, які вплинули на політичну, соціальну, економічну та культурну сфери світового життя. В першу чергу це Перша світова війна (1914–1918), яка стала найбільшим конфліктом своєї епохи, забравши мільйони життів, маючи великий вплив на карту світу та міжнародні відносини. Також до ключових подій можна віднести і революційні події в Російській імперії (1917 р.), що призвели до падіння царизму та встановлення радянської влади, а також інших революційних подій у Європі та світі.

Початок XX ст. – це період, що характеризувався розпадом багатьох імперій, таких як Османська, Австро-Угорська, Німецька та інші, що призвело до створення нових держав і перебудови політичної карти світу. Завершення Першої світової війни спонукало до переосмислення основи світової економіки, яка зазнала тяжких труднощів, з'явилися економічна депресія, криза та нестабільність.

Усі ці ключові події вплинули і на український народ, який був поневолений двома імперіями і намагався боротися за своє право створити соборну незалежну державу. По різну сторону кордону українці прагнули до визнання їхніх політичних прав на самовизначення, політичні еліти шукали свій шлях до вирішення складного національного питання на початку XX ст., від цих рішень буде залежати майбутнє багатьох поколінь українців.

Поневолення чужими імперіями підштовхнуло українців до власних національно-визвольних змагань, що виражалися не лише у військових або політичних змаганнях, але й у свідомому ставленні до власної культури, мови, історії та цінностей. Активна громадська участь, захист прав і свобод можуть також вважатися формами «власного змагання» для визволення.

До участі у «власних змаганнях» можемо віднести і діяльність декана о. Олександра Русина, який за час свого служіння вже встиг розпочати активну духовну та культурно-просвітницьку роботу. Звісно, що парох о. Олександр Русин не стояв осторонь від усіх політичних змін, які швидко змінювали одна одну. Він виступив уособленням надійності і постійності для своїх парафіян.

Для проявлення політичної активності потрібне бажання та зацікавленість брати участь у вирішенні різних справ. Таке бажання бачимо у отця о. О. Русина під час Листопадового чину періоду Західно-Української Народної Республіки 1918 р., коли він вперше бере учать у політичних подіях, використовуючи авторитет і тактовність. 1 листопада 1918 р. о. Олександра Русина було обрано маршалком Коломийської повітової ради [12, с. 7, с. 34]. Його авторитет відіграв не останню роль у формуванні непростих відносин з польською адміністрацією у Коломийському повіті 1919–1920 рр.

1 листопада 1918 р. у м. Львові відбувся збройний виступ українців, які зі зброєю в руках виборювали своє право на відродження національної держави. Галицьку політичну еліту майбутньої ЗУНР очолив Євген Петрушевич, який був прихильником української автономії у складі Австро-Угорської імперії, а от українські військовики були більш рішучі у своєму прагненні, ніж політики, тому розпочали активну підготовку до збройного виступу, бо розуміли, що проголошена українська держава зможе утвердитися тільки тоді, якщо буде міцна основа – військова сила. Так було створено Військовий комітет, лідером якого обрано Дмитра Вітовського. Вони дізналися, що поки українські політики діяли шляхом декларацій і вимог до парламенту, поляки планують перебрати на себе усю повноту влади у Галичині, оскільки теж відроджували державу на руїнах колишньої Австро-Угорської імперії.

13 листопада 1918 р. було проголошено ЗУНР, президентом якої став Євген Петрушевич. Отцю Русину надійшла пропозиція очолити Коломийську повітову раду, також він увійшов до складу Окружної Національної Ради, таким чином долучився до процесів становлення української державності доби ЗУНР,

використовуючи свій вплив на користь загального добробуту та розвитку суспільства.

Як уже зазначалося у попередніх розділах, о. Олександр Русин дотримувався національно-демократичної політичної орієнтації. У 1926 р. він став головою місцевого осередку на першому народному з'їзді УНДО, там брали участь 282 делегати від 36 громад краю. На цьому з'їзді він був обраний головою повітового народного комітету УНДО [19, с. 7].

Міжвоєнний період був найскладнішим в історії будівництва української національної держави. У політичному житті Західної України співіснували політичні сили різних ідеологічних напрямків [35, с. 1].

УНДО на 1920-ті рр. у Галичині була найвпливовішою політичною партією. Її політична програма базувалася на позиціях соборності та незалежності України, захисті інтересів українців у Польщі та дотримання Польщею її міжнародних та конституційних зобов'язань. У суспільстві УНДО вважалася широким національним рухом з виразною партійною дисципліною. Через рік, у 1927 р., за участі 300 делегатів о. О. Русин як голова повітового народного комітету підтримав пропозицію про «об'єднаний національний фронт» на виборах до сейму Польщі [16, с. 345–346].

В умовах загострення польсько-українських відносин провід УНДО став ініціатором консолідації українських національних сил та створення Українського і білоруського виборчого блоку у складі УНДО, Української соціалістично-радикальної партії (УСРП), Української соціал-демократичної партії (УСДП) та двох білоруських. Міжпартійне порозуміння позитивно впливало на загальну політичну ситуацію в західноукраїнському суспільстві [35, с. 4].

До зміни політичної лінії УНДО спричинилася комуністична політика в Наддніпрянщині на початку 1930-х рр., зумовленої впровадженням в УСРР політики індустріалізації, колективізації, сталінських масових репресій [35, с. 5].

УНДО стало ініціатором організації протестної акції проти Голодомору. Отець О. Русин, як активний член повітового комітету УНДО, організував протестну акцію проти більшовицької варварської політики. Парох 1 жовтня

1933 р. у м. Коломия скликав віче української громади. Пізніше відбулося Богослужіння на вшанування померлих від Голодомору в радянській Україні [22]. Така активна громадська діяльність засвідчує активну позицію пароха та його обізнаність в політичних питаннях.

1 вересня 1939 р. світ сколихнув початок Другої світової війни. Армія Третього Райху здійснила широкомасштабний наступ з різних напрямків. Це вторгнення є відомим як Польська кампанія або Блискавична війна, спрямованих на швидке підкорення території. Напад Німеччини на Польщу був підтриманий Радянським Союзом, який захопив північну та східну частини країни відповідно до умов радянсько-німецького пакту про ненапад (пакт Молотова-Ріббентропа).

В Галичину прийшли «перші совєти» (жовтень 1939 р. – червень 1941 р.). Цей період в історії позначений трагічними подіями. Представники радянської влади запевняли, що несуть українському народові не тільки визволення, але й добробут, при чому радянська влада не звертатиме уваги на дотеперішню діяльність громадян, вимагатиме тільки від усіх повної лояльності. Утвердження радянської влади відбувалося звичним способом, який вже був випробуваний на іншій українській території – це насадження тоталітарного режиму шляхом репресій. Цей період історії міста Коломиї позначений трагічними подіями – пограбуванням, розстрілами, закриттям українських культурно-просвітніх організацій, репресії проти політичних діячів. За період «першої радянзації» Західної України відбулося чотири хвилі депортації населення.

Щодо діяльності отця О. Русина у цей період, відсутні відомості, очевидно він зосередився виключно на душпастирській праці як парох міста Коломиї, де проживало 25 000 населення, та як Коломийський декан [44, с. 103–104].

З початком німецько-радянської війни 22 червня 1941 р., отець О. Русин щиро повірив у можливість створення незалежної Української держави, використовуючи обставини, що сталися.

В умовах німецької окупації о. О. Русин підтримав ідею відновлення Української держави, проголошену Актом від 30 червня 1941 р., у м. Львові [19,

с. 10]. У цей день до міста ввійшли німецькі війська. Керівником уряду було призначено Ярослава Стецька.

З цієї нагоди у м. Коломия, в неділю, 6 липня 1941 р., за спогадами керівника районного проводу ОУН Мирослава Харкевича дізнаємося: «Величаву Службу Божу Подяки правили наші патріотичні священики, під проводом о. декана О. Русина, при польовому вівтарі на площі колишнього польського «Сокола» [13, с. 844–845]. Далі читаємо: «Коли величава Служба Божа закінчилася, відбулося урочисте проголошення акту відновлення державности. В очах присутніх блищали сльози радості. Пізніше відбувся величавий концерт і прийняття гостей. Гуртки української молоді крутилися й бездіяльно вистоювали на рогах. Всі ідейні й динамічні люди чекали й вірили в українську державність, а особливо вичікували хвилини творення української армії, як передумови для творення своєї державности» [13, с. 844–845]. Бачимо, що в українському суспільстві поширювалася певна ейфорія за можливим новітнім творенням української держави, під впливом таких настроїв перебував і отець О. Русин, маючи для цього певні підстави. Проголошена Українська держава проіснувала всього 10 днів, німецька влада рішуче виступила проти та арештувала відповідальних за це керівників революційного проводу ОУН.

11 липня 1941 р., за свідченнями А. Княжинського, у парохіяльній церкві в м. Коломії за безпосередньою участю о. О. Русина відбулися таємні переговори між офіцерами німецької армії Байгертом і Маєром та представниками Українського окружного комітету в м. Коломії, під час яких обговорювався проєкт визнання Німецьким Райхом Української держави та співпрацю на період війни [19, с. 10]. Така конспіративність переговорів, толерування німецькою окупаційною адміністрацією української адміністрації на місцях, зрозуміло, викликало в отця О. Русина певну надію, що Українська держава «мала незабаром постати» [14, т. 2, с. 298].

Навіть 31 серпня 1941 р. у проповіді після урочистого польового богослужіння з нагоди «свята української зброї» у місті Коломії, о. О. Русин наголосив: «Нехай зникнуть всякі сумніви й зневіра. Ми можемо сміло йти

назустріч сонцю Волі та заспівати не «Ще не вмерла...», а «Вже воскресла Україна...» [52, с. 3].

У серпні 1941 р. Коломийщина увійшла до складу Дистрикту Галичина й тут остаточно була встановлена німецька окупаційна адміністрація. Отець О. Русин очолив Український Окружний комітет (УОК). У спогадах господарського референта УОК Юрія Артющенка читаємо: «Коломийська округа була одною з найбільших округ Галичини. Головою УОК в день мого приїзду був о. прелат Русин, загально шанований в Коломиї. Німці о. прелата Русина не любили, бо він був безкомпромісний, де йшлося про українську справу» [13, т. 1, с. 397].

Також Юрій Артющенко подає опис, яке політичне бачення на той час мав о. Олександр Русин: «Він перфектно говорив по-німецьки і сам налагоджував всі важливі справи. Між іншим, прелат Русин мав візії в майбутнє й часто ними ділився з іншими. Бачив Україну й Росію в якомсь політичнім зв'язку, але над Україною і в Києві бачив українські прапори...» [13, т. 1, с. 397].

В серпні 1941 р. владу в м. Коломиї прийняв німецький староста Фолькман, під час його адміністрації о. О. Русин очолював Український допомоговий комітет, його заступником був доктор Дмитро Станкевич. Вони обидва добре володіли німецькою мовою, тому їм було легше домовлятися з німецькою окупаційною адміністрацією [13, т. 1, с. 397].

Така активна позиція і безкомпромісність зацікавили органи гестапо. Під час візиту до м. Коломиї губернатора дистрикту Галичина О. Вехтера, на початку лютого 1942 р., гестапо вдалося до маніпуляції. У спогадах Андрія Гаєцького відзначав: «До мене прийшов післанець з гестапо і заявив, щоб о. Русин, голова комітету, його заступник і я негайно з'явилися в гестапо, бо зі Львова приїхали великі достойники, які хочуть з нами говорити. Прийшли ми в означений час до будинку гестапо, дижурний запровадив нас на другий поверх до кімнати під числом 14, а виходячи легко, ледве чутно, перекрутив ключ у дверях. Ми стали в'язнями. Коло пів четвертої години по полудні всі службовики розійшлися додому. По хвилині знову ледве чутно, перекрутився ключ у дверях. Ми зі страхом вийшли з кімнати, ніхто більше за нами не питав» [13, т. 1, с. 497].

Під впливом подій воєнного часу о. Олександр Русин поступово еволюціонував у своїх суспільно-політичних поглядах: від потреби тимчасового союзу українців з Німеччиною для перемоги над «спільним ворогом – більшовизмом» до засудження злочинів німецького окупаційного режиму [13, т. 1, с. 872–873].

На новорічному святі 1942 р., у Народному домі в м. Коломиї, о. О. Русин заявляв: «Український народ в нинішній день весь osvobodжений від найстрашнішого свого ворога – большевизму і зустрічає сьогодні Новий рік з великими надіями в своє майбутнє...» [56, с. 3]. Зміна позиції прелата засвідчена подією: «одної неділі зібралися кілька хлопців і пішли додому до поближких сіл, щоб змінити білизну та взяти з собою трохи хліба. В понеділок рано гестапо зібрало всіх тих хлопців на шкільному подвір'ї, пов'язали їм очі і всіх розстріляли на очах прохожих людей і в присутності о. декана Олександра Русина, голови Окружного допомогового комітету» [13, т. 1, с. 466]. Священник розумів трагізм війни, був свідком як саме почали поводитися німецькі окупаційні власті, застосовуючи репресії та зневажливе ставлення до місцевого населення.

Отець О. Русин схилявся до засудження окупаційного режиму. На черговій нараді 1942 р., як голова УОК, закликав «громадян не впадати в розпуку в цей тяжкий час, а далі інтенсивно працювати для досягнення остаточної мети – перемоги над спільним ворогом, а це наблизило б усіх нас до кращих відносин і життєвих умовин» [13, т. 1, с. 870].

Невдовзі о. О. Русин кардинально змінює своє ставлення до німецького окупаційного режиму в Галичині. У свідченнях господарського референта УОК Юрія Артющенка дізнаємося: «За головування о. прелата Русина стався антинімецький відрив, який вартий уваги. Український Окружний Комітет на своєму засіданні делегував мене до Українського Центрального Комітету у Львові й доручив мені домагатися переоцінки становища до німців...» [13, т. 1, с. 397–398].

На липень 1942 р. вся територія радянської України була окупована військами Вермахту. Перед німцями тепер стояло питання насадження окупаційного

режиму. Таке питання потребувало зваженого та об'єктивного підходу, оскільки мета полягала в оволодінні українськими промисловими і сільськогосподарськими районами, які будь-якими засобами потрібно поставити на службу Вермахту та забезпечити за їх рахунок зміцнення економіки Третього Райху.

Впродовж 1941–1944 рр. Україна була поділена на шість територіально-адміністративних одиниць, що були поділені на дві зони окупації – німецьку та румунську. До першої входили: дистрикт «Галичина», Рейхскомісаріат «Україна» та зона військової адміністрації, а до другої, губернаторства – «Бессарабія», «Буковина» і «Трансністрія».

На грудень 1942 р. зміна ставлення отця О. Русина до німецького окупаційного режиму спричинила його відкликання або відставку з посади голови УОК в м. Коломиї. Наступним головою УОК в м. Коломиї став Теофіл Руденський [13, т. 1, с. 399]. Отець Олександр на деякий час відійшов від активної суспільно-політичної діяльності.

Загострення ситуації на окупованій території, активізація діяльності радянських партизанів, українських національно-визвольних сил змушувало німецьке командування вживати каральних заходів, застосовувати збройну силу спеціальних охоронних і регулярних військ, знімаючи їх з фронту. Це викликало невдоволення частини військових, які виступали за деяке пом'якшення окупаційного режиму. Особливо їх турбувало питання наростання в тилу армій партизанського руху, саботажу, диверсій на комунікаціях, втрати виробничих сил, скорочення посівних площ, зменшення поголів'я худоби. Все це значною мірою негативно впливало на забезпечення армії продуктами харчування та доставку всього необхідного для успішного ведення війни на східному фронті. Безумовно, все це врешті-решт спричиняло до поглиблення політичної кризи окупаційного режиму.

Щоб компенсувати військові втрати німецьке командування обдумувало питання створення військових підрозділів з рекрутів, які проживали на окупованих територіях. Дане питання піднімала німецька окупація, а особливо

губернатор Дистрикту «Галичина» бригадефюрер СС Отто Вехтер, який прихильно ставився до українського національного руху. Він налагодив співробітництво з Українським Центральним Комітетом (УЦК). На той час УЦК керував Володимир Кубійович. На переговорах з Отто Вехтером йшлося про створення дивізії, для розгортання якої створили Військову управу, керувати якою мав галицький німець Альфред Бізанц, колишній полковник УПА, дуже відома і znana людина в Західній Україні [40].

Українська сторона наполягала на таких вимогах під час переговорів: дивізія повинна бути українською у складі німецької армії (а не німецькою, складеною з українців), що повинно знайти відображення у назві, зовнішніх відзнаках і в командному складі; дивізія має формуватися у складі Вермахту, оскільки частини «Waffen-SS» не мали духовної опіки над військовослужбовцями, а це мало велике значення для українських вояків; дивізію в цілому та її окремі частини не можуть використовувати проти власного народу [40].

На початку процесу створення німецька адміністрація погодилася на виконання деяких вимог. Дивізія не носила назву «українська», щоб не пропагувати ідею незалежності, вона називалася «галицькою». Українську дивізію Ваффен-СС «Галичина» було створено 28 квітня 1943 р. після того, як німецькі війська зазнали поразки у Сталінградській битві [40].

Головні переваги створення дивізії Володимир Кубійович визначав так: «Ми будемо включені в боротьбу з большевизмом не як безіменні. Ми входимо на політичну арену, хоча і в скромній формі, а навіть на європейську, на світову. Ми рятуємо себе фізично» [40].

Належність до німецьких збройних сил зовсім не означала, що дивізійники поділяли ідеологію націонал-соціалізму. Як правило, це були українські патріоти, які вбачали в дивізії ядро майбутньої української армії. Їхній світогляд і цінності визначалися ще й тим, що вони були здебільшого віруючими людьми, у дивізії були свої капелани (по одному в кожному полку), які опікувалися релігійними потребами військовиків. Це була переважно молодь. За даними дослідника Гнипа, 90% становили бійці віком від 18 до 30 років [40].

Олександр Русин повернувся до участі у політичних справах після завершення набору до дивізії «Галичина» не як громадсько-політичний діяч, а як виконувач душпастирських обов'язків. За свідченнями Михайла Ніньовського, 23 травня 1943 р., було організовано «свято зброї Коломийської округи». Отець О. Русин очолив польове Богослужіння. «В означений годині приїхали автами зі Львова представники влади: губернатор Вехтер, доктор Бавер, поковник Бізанц, німецькі й українські журналісти і кінооператори. Службу Божу правив парох Коломій о. прелат Русин в асисті двох священиків, співав церковний хор, неслися могутні звуки «Боже Великий, Єдиний» [13, т. 1, с. 870].

Також отець О. Русин брав участь в урочистих заходах, присвячених цій події: «Після Служби Божої, впорядники з емблемами Дивізії формували похід, який рушим у сторону міста. Представники влади, голова УОК, посадник міста Лев Рубінгер, о. прелат Русин поїхали до середмістя, де зустрічали дефіляду» [13, т. 1, с. 870].

Олександр Русин був свідком формування найбільш контроверсійної до останнього часу історичної події в українській історії періоду Другої світової війни, яка і далі залишається до кінця не дослідженою. Все залежить від поглядів, як оцінювати діяльність даного військового підрозділу. Для багатьох українців Дивізія «Галичина» має символічне значення у контексті боротьби за національну ідентичність, проти радянської окупації та інших політичних аспектів. З іншого боку багато негативно відкликаються про Дивізію через її зв'язки з нацизмом та воєнними злочинами, вони розглядають її як частину темної сторони історії України, яка не повинна бути вшанована чи використовувана як символ нескореності української нації.

Її значення для українців є складним і залежить від індивідуальних поглядів, історичного контексту та політичних переконань. Історикам належить ще довга праця для осмислення цієї історичної події, в контексті вивчення виявлених новітніх архівних джерел, виданих щоденників та спогадів безпосередніх учасників Дивізії «Галичина».

В 1943 р. у німецько-радянській війні відбувся вирішальний перелом: коли німецький наступ вичерпав свою навальну силу, радянські війська розпочали повномасштабний контрнаступ. Першим свідченням виснаження гітлерівських армій стала вирішальна перемога радянських військ під м. Сталінградом, що на р. Волзі, у січні 1943 р. Зібравши залишки своїх резервів, улітку 1943 р. у битві під м. Курськом німці вдалися до останньої спроби перехопити ініціативу, але й тут вони зазнали поразки. Почалося масштабне визволення території України військами Червоної Армії.

Й. Сталін добре розумів, якщо хочеш перемогти у війні, як це було і в Першій світовій, то мусиш мати контроль над Україною і питання лише, хто краще розіграє українську карту. І Й. Сталін виявився на порядок «кращим» від А. Гітлера у плані розігрування української карти, яке почалось у 1939 р. Очільник СРСР розумів, що без контролю української території не виграєш війну, а з другого боку розумів, що Україна дуже небезпечна і химерна, неприборкана «територія».

Вдруге «совєти» повернулися в Західну Україну в 1944 р. Цього разу існування радянської влади тривало 47 років, до моменту розпаду СРСР. Повторна радянізація західноукраїнської території була сповнена рішучості та жорстокості, потрібно було насадити західним українцям свою владу за будь-яку ціну.

Повторне встановлення радянської влади парох і декан о. Олександр Русин зустрів лояльно. Маючи багатий досвід і пережиту першу радянізацію в 1939–1941 рр., отець О. Русин сподівався на налагодження приязних відносин з новим режимом.

Не секрет як ставилася радянська влада до діяльності Греко-католицької церкви, тому о. О. Русин на вимогу Коломийського райвиконкому, в листопаді 1944 р. заповнив реєстраційну анкету, яка розглядалася як формальний дозвіл на продовження душпастирської праці [4, арк. 42, 43, 44].

У січні 1945 р., щоб відсвяткувати торжество Йордану, парох м. Коломиї, о. Олександр Русин звернувся до міської ради депутатів з проханням дозволити

процесійний церковний хід. У відповідь виконком надав такий дозвіл, але висунув умову: проводити посвячення води «на Пруті на віддалі не менше 300 метрів від головного моста» [76, с. 72].

Радянська влада розгорнула в західноукраїнських областях активну оперативну роботу місцевих органів НКВС-НКДБ по збору і аналізу інформації про становище й діяльність ГКЦ та її ієрархів під час нацистської окупації. Співробітники держбезпеки здійснювали широке коло заходів, вивчаючи поведінку багатьох представників української інтелігенції та духовенства, про що свідчать документи партійних і каральних органів [23, с. 203–211]. Вже з вересня 1944 р. НКВС розпочали збір інформації про отця О. Русина та інших греко-католицьких душпастирів, щоб знайти «слабкі місця» і мати привід для подальшого тиску.

У доповідній записці від 16 вересня 1944 р. начальник УНКДБ по Львівській області К. Волошенко, повідомляючи наркома держбезпеки УРСР С. Савченка про «діяльність уніатського духовенства в період німецької окупації», згадував і про о. О. Русина, який в цей період був «головою окружного комітету делегатури УЦК в Коломій» [46, т. 1, с. 206]. Даний факт органи НКДБ невдовзі використають для тиску на пароха.

Друга «радянська», як і перша, відбулася в час, коли митрополитом ГКЦ був Андрей Шептицький. Митрополит усвідомлював тогочасну силу Радянської держави і тому, для блага очолюваної ним церкви, взяв курс на зближення з владою, не порушуючи при цьому головних принципів ГКЦ. Водночас він намагався захистити і відстояти майно та власність церкви перед загрозою її націоналізації, неодноразово апелюючи як до обласних, так і до республіканських органів влади [31, с. 52].

У розпал роботи щодо збереження церкви у новій ситуації, яка склалася, 1 листопада 1944 р. митрополит ГКЦ Андрей Шептицький помер. Керівництво митрополією перейшло до правонаступника Йосипа Сліпого. Новий ієрарх вирішив продовжити попередню лінію на збереження церкви та адаптацію її до нових політичних умов. Було зрозуміло, що радянське керівництво прагне

використати вплив церкви у боротьбі проти національного Руху Опору, змушуючи верхівку церкви виступити зі зверненням до припинення збройної боротьби. Можемо зробити висновок, що радянська влада ще не мала достатньо сил і ресурсів, щоб знищити повстанський рух, тому намагалася використати авторитет і вплив ГКЦ. Поруч з цим радянська влада чітко усвідомлювала, що ГКЦ відстоювала ідеї національної державності, а таке Й. Сталіну у післявоєнну епоху було не потрібно.

В ніч на 12 квітня 1945 р. органи держбезпеки арештували у м. Львові й м. Станіславі весь єпископат ГКЦ, що перебував на території УРСР, в тому числі і митрополита Й. Сліпого. Після арешту верхівки церкви о. О. Русин зайняв вичікувальну позицію, ще сподіваючись на налагодження церковно-державних відносин, а з іншого – допомагав людям, що вже зазнали переслідувань від каральних органів радянської влади. Так, в парохіяльному будинку деякий час проживав студент ліквідованої радянською владою Станіславської духовної семінарії Петро Герилюк, якому о. О. Русин допоміг виготовити документи [18, с. 11–12; 19]

Арешт вищого духовенства ГКЦ був тільки частиною загального плану, який мав, в першу чергу, залякати греко-католицьке духовенство, примусивши його стати більш зговірливим щодо перспективи переходу у православ'я. Рішучість радянської влади мала продемонструвати західноукраїнському населенню готовність продовжити репресивні дії супроти прихильників унії. Публічні звинувачення ієрархів ГКЦ у співпраці з нацистськими окупантами та підтримці ними націоналістичного руху теж були чітко вираженим проявом пропагандистської лінії, на дискредитацію не тільки цієї церкви, але й Ватикану та його політики загалом [31, с. 70].

Процес переведення греко-католиків до Православної церкви неминуче зачіпав організаційні та канонічні питання функціонування церковних організацій. Тому велика увага влади надавалася процедурі створення та діяльності «ініціативних груп», які б виступали за розрив із Ватиканом на підтримку ідеї повернення в православ'я. Таку «ініціативну групу» очолив

священик ГКЦ Григорій Костельник. Протягом 1939–1941 рр. Г. Костельника неодноразово викликали в органи НКВС, де переконували схилити митрополита Андрея Шептицького до приєднання ГКЦ до Російської православної церкви. Для здійснення тиску було заарештовано старшого сина Г. Костельника – Богдана, і розстріляно у червні 1941 р. під час відступу радянських військ. Пізніше двоє його інших синів – Іриней та Зиновій, вступили добровольцями до дивізії «Галичина». Згодом цей факт використовувався радянською владою для шантажу [31, с. 70].

Після арешту ієрархів ГКЦ і ситуації, яка склалася з наверненням греко-католиків до православ'я, отець О. Русин змінив свою позицію, прийнявши рішення підтримати акцію «ініціативної групи». Залишається відкритим питання про фактори, що вплинули на вибір такого рішення парохом м. Коломиї. Можемо лише припускати, що своє рішення о. О. Русин міг прийняти як відносно самостійно, поділяючи погляди «ініціативної групи», так і під безпосереднім тиском каральних органів НКВС [18, с. 12–13].

Агенти МДБ намагалися втягнути отця Олександра до «ініціативної групи». Отець О. Русин як найавторитетніший і найповажніший священик згідно з їх планом, повинен був представляти у цій групі Станіславівську єпархію ГКЦ. Тож коломийський парох змушений був їхати до м. Львова на особисту розмову з начальником опергрупи МДБ Каріним, уповноваженим у справах релігії, який займався питанням організації ліквідації ГКЦ. Ця зустріч відбулася 28 травня 1945 р. Отець О. Русин висловив позитивне ставлення до «возз'єднання з РПЦ», але зауважив, що «проведення такого заходу в Станіславській єпархії буде досить складним після всієї роботи, яку свого часу провів єпископ Григорій Хомишин». В кінці розмови отець О. Русин просив Каріна не примушувати його до підписання декларації, мотивуючи тим, що після її публікації «бандерівці його вб'ють» [46, т. 1, с. 740–741].

Результатом цієї зустрічі став компроміс: органи НКДБ не будуть «нав'язувати» свою тактику, а отець Олександр Русин зважаючи на стан свого здоров'я, буде сприяти своєму заступнику о. П. Томчуку в «організаційній роботі

по возз'єднанню» у Коломийському деканаті, а новим представником Станіславської єпархії ГКЦ в «ініціативній групі» буде парох с. Пробіжна і Копичинський декан о. Антон Пельвецький, якого переведуть на парафію до м. Станіслава [46, т. 1, с. 741–742].

Уникнути участі в «ініціативній групі» о. О. Русину таки вдалося, але перехід «на православіє» він таки підписав. 8–10 березня 1946 р. о. О. Русин та ще 14 священиків Коломийського деканату взяли участь у роботі Львівського псевдособору. У приватних бесідах о. О. Русин переконував священиків в необхідності приєднання до «ініціативної групи», мотивуючи їх «душпастирською доцільністю» уникнення від репресій з метою зберегти парафії у власних руках, не допустити можливості їх передачі новим православним священикам та нейтралізації атеїзму на віруючих [5, арк. 27; 22]. Отже, позиція авторитетного о. О. Русина стала одним із факторів, що вплинув на приєднання значної частини греко-католицьких священиків до «ініціативної групи».

Не варто, мабуть, шукати причини цього вчинку о. О. Русина, а тим більше засуджувати його за це. За свідченнями тих, хто його знав, він не хотів віддавати церкву «в чужі руки» – до кінця життя залишався зі своїми парафіянами. Зрештою, навіть самі агенти МДБ, як читаємо в їхніх доповідних записках з 1952 р., визнавали, що перехід на «православіє» коломийського пароха був лише на папері: «...за агентурними даними Русин формально перейшов на православіє, в дійсності ж залишився переконаним греко-католиком, на практиці ухилявся від введення православія в підвідомчому йому деканаті. Ярий український націоналіст»; «Русин є кадровим українським націоналістом, переконаним греко-католиком, користується великим авторитетом серед уніатського духовенства»; «...матеріалів, які нас цікавлять, не давав, від роботи з нами під будь-яким приводом відмовляється, мотивуючи свою відмову хворобливим станом через старість» [22].

Попри перехід на «православіє» о. О. Русин, як і інші священники, постійно був під пильним оком МДБ, за ним стежили, проводили обшуки, зокрема влітку 1947 р., коли в його помешканні заарештовано вчительку музики й дружину

командира УПА Галину Грабець. Підсиляли до нього й агентів для провокативних розмов, як читаємо про це в доповідних записках 1952 і 1953 рр. [12, с. 7].

В часі своєї душпастирської праці в м. Коломії о. О. Русин мешкав у будинку на плебанії (садиба парафіяльного священника) неподалік цвинтаря «монастирок». Мав і власний дім на сучасній вулиці С. Петлюри, 53, який у 1953 р. заповів для дитячого садочка. До слова, в цьому будинку під час навчання в Коломийській гімназії мешкав Дмитро Павличко [78; 22].

Помер багатолітній коломийський парох і декан 9 жовтня 1955 р., на три роки переживши дружину Аделіну. На похорон віддати останній уклін своєму пастиреві прийшли тисячі людей з м. Коломії та всього деканату. Похований о. Олександр Русин на старому українському цвинтарі біля церкви Благовіщення Пресвятої Богородиці [30, с. 4; 22; 19].

Після розпаду СРСР могилу о. Олександра Русина було знайдено на старому цвинтарі «Монастирок» та відновлено за сприяння громади міста [77, с. 41].

З метою вшанування пам'яті о. О. Русина було проведено ряд заходів у Коломийській громаді: за рішенням міської ради у 1991 р. одну з вулиць м. Коломії названо на честь пароха; у 1998 р. музей історії міста Коломії провів «вечір-портрет пам'яті», присвячений 130-літтю з дня народження о. О. Русина [30, с. 4]. Також о. О. Русина було вписано до переліку фундаторів Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського в м. Коломії.

Отже, активна душпастирська та культурно-просвітницька діяльність о. О. Русина заклали основу для політичної діяльності. Швидка зміна політичних режимів спонукала його до активної участі у політичних питаннях, до використання власного авторитету, до прийняття рішень, щоб вплинути на хід історичних подій, які вселяли надію на піднесення життя українського народу. Своєю політичною діяльністю о. Олександр Русин безперечно заслуговує на пошану, оскільки потрібно мати не тільки міцну віру, жертівність, але й стійкі моральні принципи та цінності, щоб вести за собою людей та надихати їх своїм прикладом.

РОЗДІЛ 4

Формування громадянської компетентності на прикладі життя та діяльності о. Олександра Русина

Сучасна освіта не може залишатися осторонь важливих суспільних процесів, подій і перетворень, які відбуваються в нашій країні та світі. У цей непростий для України час, коли РФ розв'язала повномасштабну війну проти нашої країни, нашого народу, з більшою силою усвідомлюємо цінність громадянської освіти та громадянського виховання. Переосмислюємо ті здобутки, які маємо в даному питанні, шукаємо нові підходи, спрямовані на плекання нових українців і українок, активних, свідомих, відповідальних, що будуть сповідувати національні та європейські ідеали: людську гідність, відповідальність, терпимість, демократію, національні традиції та патріотизм.

Метою загальної середньої освіти, визначеною у Законі України «Про освіту» (2017), є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [9].

У Концепції НУШ зазначається: «випускники НУШ – освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни та патріоти, здатні до ризику та інновацій, – ось хто поведе українську економіку вперед у ХХІ столітті». На думку І. А. Семенець-Орлової, без сформованого громадянина, який демонструє відповідальне виконання своїх громадянських обов'язків, складно сформувати патріота, який діятиме в інтересах розвитку демократії та забезпечення прав людини [73].

Головним завданням на сучасному етапі реформування освіти стає створення умов для формування громадянської компетентності. Людина – громадянин, особистість яка усвідомлює важливість демократичних цінностей, усвідомлює

зв'язок між правами і свободами індивіда та громадянською відповідальністю, та повинна бути готовою до компетентної участі у суспільному житті.

Аналіз практичної діяльності свідчить про те, що сучасна історична освіта в середній школі лише в деякій мірі спрямована на формування громадянської компетентності учнів, а основна увага приділяється формуванню історичних і правових знань [62].

Розвиток свідомої та самодостатньої особистості – це один із пріоритетів шкільної освіти ХХІ ст. Уміння спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми, знання законів, почуття відповідальності за процеси, які відбуваються у суспільстві, вирізняють свідомого учасника державного життя. Зазначені чинники є прикладом добре сформованої соціальної та громадянської компетентностей. Враховуючи їх тісний взаємозв'язок, варто розуміти відмінності: громадянська компетентність стосується здатності розуміти, поважати та захищати права, інтереси й обов'язки людини; соціальна – спрямована на виховання усвідомленого відчуття себе частиною суспільства та формування навичок ефективної комунікації [63].

Під громадянською компетентністю розуміємо сукупність знань і досвіду у громадянсько-суспільній діяльності. Формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти має на меті сприяти: формуванню системи демократичної громадянської освіти в Україні, завдяки поширенню європейського досвіду, наближати Україну до європейського освітнього, соціально-політичного, економічного і правового простору, слугувати набуттю нею європейської культурної ідентичності [61].

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й

наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Потреба в формуванні громадянської компетентності визнається суспільством і державою, як одне з найголовніших завдань сучасної освіти та Нової української школи. Під соціальною компетентністю розуміємо наполегливий розвиток особистісних характеристик, зокрема: уміти відповідати за свої слова та дії; бути патріотом, добре знати історію та усвідомлювати важливість незалежності; ефективно взаємодіяти з членами свого колективу; знати власні права та виконувати обов'язки, власним прикладом мотивуючи інших робити так само; розуміти і щиро сповідувати демократичні цінності; цікавитися суспільно-політичним життям і бути готовими брати участь у ньому [61].

Ці компетентності найефективніше можна розвивати під час вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу, в тому числі при вивченні предмету історія України та Захист України.

Громадянська компетентність на думку вчених-дослідників відноситься до ключових. Ключова компетентність є об'єктивною категорією, що фіксує певний рівень розвитку в особистості суспільно визнаного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень, орієнтацій. Відтак і громадянську компетентність учня ми будемо розуміти, як сукупність освітніх елементів, що складається з сукупності знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, батьківщиною і державою [61].

Громадянська компетенція як здатність людини реалізовувати на практиці свою компетентність ангажує здатності взяти на себе відповідальність, спільно виробляти рішення й брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур і релігій, гармонійне поєднання особистих інтересів з потребами окремої корпорації й суспільства, участь у функціонуванні демократичних інститутів, потреб в актуалізації й реалізації свого особистісного потенціалу, здатності до саморозвитку [61].

Таким чином, громадянська компетентність і громадянська компетенція є базовими складовими компетентнісного підходу в сучасній вітчизняній освіті, а формування громадянської компетентності учня можливе лише за наявності у педагога ключової компетентності – уміння виховувати переконанням.

Згідно О. І. Пометун, громадянська компетентність передбачає такі здатності:

а) орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, знати процедури участі в діяльності політичних інститутів демократичної держави, органів місцевого самоврядування;

б) застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом;

в) застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі й громадянському суспільству;

г) використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина;

д) робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави [71, с. 67].

Суть громадянського виховання полягає у підготовці молодих людей до активної участі у житті демократичного суспільства і розвитку демократичної культури. Громадяни держави повинні вчитися критично мислити, бути вільними, незалежними і творчими, уміти працювати в колективі, вести діалог і переговори,

знати свої права і обов'язки [61, с. 22].

Головною рисою громадянина держави є громадянськість. Громадянськість – це здатність людини реалізувати свої права та обов'язки, мати повагу до прав і свобод інших людей, а також розуміти, що кожен несе відповідальність за свої вчинки перед суспільством і державою.

Звісно, розвивати громадянську компетентність необхідно впродовж всього навчання в школі, починаючи від початкових класів. Проте найбільш сприятливим періодом для формування громадянської компетентності є середній та старший шкільний вік, коли діти вже вивчають шкільні предмети суспільствознавчого циклу.

По-перше, це пояснюється тим, що учні старших класів можуть самостійно моделювати свої потреби, а також засоби їх задоволення, а уроки історичного циклу якраз закладають підґрунтя для цього. По-друге, старшокласники реально можуть оцінити наслідки своєї діяльності, вони свідомо прагнуть до самовиховання, у них досить високі вимоги до якостей оточуючих людей та проявів соціальних цінностей. І дуже багато вони можуть взяти для роздумів, розглядаючи діяльність реальних історичних постатей. В даному випадку постать отця прелата ГКЦ Олександра Русина.

Вже у п'ятому класі на уроці «Досліджуємо історію і суспільство» (за редакцією О. Пометун) при опрацюванні з учнями теми: «Як досліджують життя історичних осіб», можна приділити увагу постаті отця Олександра Русина [70, с. 75–77]. На його прикладі можна розповісти, кого називають історичними особами, і поміркувати з класом щодо питання: як люди стають історичними особами, які для цього потрібні умови. У програмі підручника до цього параграфу запропоновано використати історичну постать і факти з її біографії як історичне джерело. Учні можуть себе уявити істориком-бібліографом і провести маленьку екскурсію, досліджуючи історичну постать отця Олександра Русина, даючи короткі відповіді на запитання:

1. Про кого йдеться?
2. Коли і в якій країні жив історичний діяч/діячка?

3. Про які риси характеру нам відомо?

4. Із чим пов'язана основна діяльність цієї історичної особи? До яких історичних подій вона причетна?

5. Які вчинки цієї особи стали тобі відомі?

Також можна використати практичне завдання для розвитку критичного та системного мислення учнів: проаналізувати текст біографії Олександра Русина та світлини з його життя. Також як творче завдання можна запропонувати написати невеличке есе про життя і діяльність Олександра Русина [70, с. 75–77].

Думаю, цікавим був би для учнів метод проєктів. Зараз діти дуже творчі і креативні, у них виникає безліч ідей. Тому, думаю, проєкт про Олександра Русина був би цікавим для п'ятикласників. Діти люблять досліджувати життєвий шлях цікавих особистостей, шукати маловідомі факти про них. Це завдання і цікаве, і посильне для учнів такого віку.

Також доцільно згадати про постать отця О. Русина і на уроках етики. Наприклад, у п'ятому класі при вивченні теми «Як наші вчинки впливають на наше життя», де ми говоримо про моральні вчинки, дітям важливо наводити конкретні приклади. Можна розповісти про його навчання в духовній семінарії, про те як сформувався його характер. Тоді учні матимуть «поле для роздумів». Вивчаючи тему «Як виявляти повагу до Батьківщини», можна говорити про діяльність О. Русина, коли він отримав перше призначення на парафію в с. Корнич Коломийського повіту, де розпочав широку культурно-просвітню діяльність, залучаючи до цього громаду. Це буде для дітей прикладом як бути справжнім патріотом [65, с. 4-5].

У шостому класі вивчається тема «Чому свобода є моральною цінністю». Вчитель знову ж таки, як приклад може навести постаті історичних діячів, тобто тих людей, які цінували свободу, боролися за неї, відстоювали її [65, с. 11-12]. В тому числі можна звернутися й до постаті Олександра Русина, який прийняв одне з найважчих рішень у своєму житті – щоб зберегти парафію під своєю опікою і не віддавати її в руки чужих священнослужителів, підтримав Львівський собор 1946 р. Ми можемо лише припускати, наскільки таке рішення важко далось

людині. На прикладі такого рішення, можна зробити протиставлення того, що крім моральних цінностей на рішення людини ще впливають історичні події та період, в умовах якого вона опинилася і змушена жити.

Старший шкільний вік – це той період у житті людини, коли відбувається перехід від залежного дитинства до відповідальної дорослості. Саме в цей час досягається соціальна зрілість, старшокласники сприймають теперішнє з позиції майбутнього та шукають сенс свого життя. Дуже часто під впливом нової соціальної позиції у них змінюються життєві пріоритети. Тому дуже важливо, щоб вони змінювалися у правильну сторону [67, с. 6].

Звісно, старша школа розширює знання підлітків про явища та процеси суспільного життя, про основи життя суспільства та права людини. Усе це сприяє формуванню у них соціально-політичних орієнтирів та громадянської позиції. Це та сходинка, коли формується готовність будувати індивідуальну або ж колективну діяльність, захищати свої права та права оточуючих. Тому вчитель повинен спрямувати їхні думки, допомогти обрати правильну позицію [68, с. 18–20].

Уроки історії – це поле для формування громадянської компетентності в учнів. На прикладі історичних подій та постатей у них формується усвідомлення свободи особистості та беззаперечної цінності прав людини; почуття толерантності, гуманізму, плюралізму та власної гідності; усвідомлення себе громадянином і патріотом України; усвідомлення своєї здатності впливати на ситуацію в державі; законопослушність і лояльне та одночасно й вимогливе ставлення до влади; власну позицію щодо участі у демократичних перетвореннях; здатність відповідати за власні вчинки та їх наслідки; здатність критично оцінювати ситуації [62].

Важливим напрямком роботи з формування громадянської компетентності є поглиблення учнями знань, які містяться в історичних курсах, а згодом вміле використання цих знань на практиці. Наприклад, такий варіативний (факультативний) курс у восьмому та дев'ятому класах, як «Видатні постаті України» чи «Історичне краєзнавство» дають учням можливість більше дізнатися

про відомих людей, які залишили помітний слід в історії нашої держави. Особливо цікавими і пізнавальними є дослідження життєвого шляху своїх земляків. А Олександр Русин якраз і є нашим земляком, адже народився в місті Косові, неподалік м. Коломиї. Суттєве значення при вивченні історичної постаті мають поняття та розуміння про сутність суспільних відносин, про громадянські та суспільні рухи в яких ця людина була задіяна, про політичні та соціальні процеси, які відбувалися в період, коли вона жила, про громадянські цінності і норми поведінки людини. Так, постать Олександра Русина безпосередньо пов'язана з активною культурно-просвітницькою діяльністю на своїй парафії, участь у політичних процесах та використання свого авторитету греко-католицького пароха в найскладніші часи нашої історії, а життєва позиція діяча – це позиція патріота своєї держави.

Головне завдання на уроках історії полягає в тому, щоб вимоги формування громадянської компетентності, відповідних норм поведінки були втілені в громадянські навички та вміння. Тому зміст історичної освіти повинен забезпечити формування таких сторін громадянської компетентності: емоційно-ціннісної, когнітивної, і діяльнісно-процесуальної [61].

Безперечно, вивчення історії свого народу є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості людини, адже без знання минулого неможливо збудувати майбутнє. Ще Василь Сухомлинський у своїй педагогічній роботі робив акцент на те, що «щоб дитина була палко зацікавлена навчанням, їй необхідне багате, різноманітне, привабливочне, інтелектуальне життя». Тому підвалини історичних уявлень майбутніх громадян потрібно закладати на уроках історії України: знання про минуле нашого українського народу, про мову і самобутню культуру, державотворчі процеси та діяльність видатних історичних діячів. Саме ці знання слугуватимуть фундаментом для формування історичної свідомості та патріотизму учнів.

Не слід забувати, що історія України – це не лише події, а й люди, які творять ці події, люди, які рухають колесо історії. Перед школярами постає велична галерея історичних образів. Це давньоруські князі, видатні гетьмани, сміливі

керівники народних повстань, відомі політичні діячі, незламні борці за українську державу.

Саме на прикладах життя, діяльності і боротьби за волю цих відомих історичних постатей в українській історії можна продемонструвати національну гідність нашого народу, його прагнення мати власну державу. Яскравим прикладом для формування громадянської компетентності на уроках історії в десятому та одинадцятому класах є постать Олександра Русина.

Початок ХХ ст. для українців це протистояння між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською, що вилилося в велику трагедію – перебіг Першої світової війни. Українці з початком конфлікту були мобілізовані до двох армій і змушені воювати одні проти одних. Український народ не мав політичної перспективи у цій боротьбі, оскільки жодна імперія не враховувала прагнення українського населення до створення власної національної незалежної держави. В цей період Олександр Русин отримав свою першу парафію, де переживав всі події війни разом зі своїми парафіянами, у с. Корнич Коломийського повіту.

У десятому класі за підручником Історія України (В. Власов та С. Кульчицький), у 2 параграфі розповідається про українські землі у період Першої світової війни. В ньому є підпункт про те, як війна позначилася на повсякденному житті простого населення, яке страждало від наслідків воєнних дій. Опрацьовуючи інформацію, можемо використати постать О. Русина як уособлення постійності та незламності, незважаючи на безнадію та непевність, парох не покинув свою парафію і переносив усі тяготи воєнного часу разом з простими людьми. Вселяв їм віру в майбутнє, що настане час піднесення. Олександр Русин прагнув бачити Україну вільною від війни та страждань і такі його чіткі погляди бачили парафіяни, які гідно наслідували і допомагали отцю в цей нелегкий час [58, с. 22].

Також у десятому класі, в третьому розділі (підручник В. Власов, С. Кульчицький) вивчаються теми про розгортання Визвольних змагань 1917–1923 рр. В контексті теми про утворення ЗУНР, можемо розповісти про активну політичну діяльність Олександра Русина, який, будучи парохом с. Корнич, все ж

був залучений до активної роботи. Був обраний маршалком Коломийської повітової ради, а це свідчення великого авторитету та того факту, що отець своєю тактовністю міг налагодити і так непрості відносини з польською адміністрацією Коломийського повіту [58, с. 86-93].

Отцю вдалося розгорнути активну культурно-просвітницьку й благодійну діяльність серед української громади міста та повіту. Олександр Русин дотримувався національно-демократичної політичної орієнтації, тому особливу увагу приділяв розвитку українських інституцій, що мали стати основою організованого суспільного життя українців у Другій Речі Посполитій.

Тому варто вдаватися до бесід про видатних борців за незалежність України, народних героїв, наводити приклади самовідданого служіння Україні, яких немає в підручниках. На прикладі діяльності отця О. Русина можна порівнювати і душпастирську працю і активну участь у розвитку політичних подій. Варто акцентувати увагу на те, що особа о. О. Русина – це сильна об'єднавча фігура одночасно і простого населення і української політичної інтелігенції, яка йому довіряли.

Також варто використати на практичному занятті, у параграфі 16 підручника з історії України у 10 класі, постать О. Русина на тлі епохи, можна підготувати доповідь, завдяки яким особистим якостям він розпочав активну політичну діяльність і чому саме тепер, які історичні події на це мали основний вплив [58, с. 110].

Опрацьовуючи двадцять перший параграф підручника з історії України (В. Власов, С. Кульчицький) по темі Голодомору 1932–1933 рр., актуально буде нагадати, що радянське керівництво намагалося будь-що обмежити інформацію про штучний масовий голод, щоб ніхто не дізнався про ці жахливі події. І тут можна навести приклад з біографії пароха м. Коломиї, Олександра Русина, який на той час жив у Польській Республіці, що радянській владі не вдалося повністю скрити інформацію про Голодомор, оскільки у жовтні 1933 р. отець організував богослужіння на вшанування померлих від голоду в радянській Україні. Це є свідченням глибокої обізнаності і цікавості подіями, які відбувалися по ту

сторону кордону, в УСРР. З іншої сторони, настільки великий авторитет у греко-католицької церкви на теренах Галичини, що польська влада не перешкоджала проведенню протестної акції проти більшовицьких варварських методів управління [58, с. 143-149].

У п'ятому розділі «Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921–1938)», у 28 параграфі (В. Власов, С. Кульчицький), під час опрацювання матеріалу, можна обрати окремі постаті (наприклад: Василя Мудрого, Андрея Шептицького, Олександра Русина, Євгена Коновальця, Дмитра Донцова) і провести урок у вигляді наукової конференції. Учні для роботи необхідно об'єднати у групи: «наукові працівники», які досліджують певні питання з даної теми, і «журналісти», які готують питання до кожного виступу «наукових працівників». Опрацьовуючи питання, учні виявляють знання фактичного матеріалу, вміння ставити питання, аналізувати події, давати аргументовані відповіді [58, с. 181-189].

В кінці уроку, під час характеристики підсумку діяльності видатних історичних осіб, учні дають відповідь на проблемне питання: «Чи могла Україна стати незалежною державою? Якщо могла, то що завадило цьому?» [64].

Також можна запропонувати учням написати есе на тему: Який вплив мала ГКЦ на суспільство? Чи важливою була підтримка церкви у боротьбі за українське питання і як це проявлялося? Підшукуючи та опрацьовуючи матеріали, вони детально ознайомляться з життєвим шляхом та поглядами історичних осіб, намагаються зрозуміти їхні вчинки, виокремити їхні орієнтири та життєві пріоритети. Це, звісно, впливає на формування в учнів громадянської позиції.

В десятому класі при вивченні тем шостого розділу підручника (В. Власов, С. Кульчицький) «Україна в роки Другої світової війни» доцільно організовувати дискусії, уроки-конференції, адже десятикласники є уже цілком сформованими особистостями, у них викристалізована чітка життєва позиція [58, с. 197]. Доцільно проводити уроки з даних тем у вигляді круглого столу, дебатів, міжпредметних уроків (поєднування знання з декількох предметів), ділових уроків (уроків-судів, уроків-слідство ведуть) [64].

Не слід забувати і про виховні години та позакласні заходи. Про постать Олександра Русина доречно буде згадати на різних заходах патріотичного спрямування, адже ця людина є прикладом людини сильної волі, яка пережила за 50 років зміну п'яти держав (Австро-Угорська імперія, Західно-Українська Народна Республіка, Друга Річ Посполита, гітлерівська Німеччина, СРСР), з різними ідеологіями, побачили дві світові війни, не втратила віри і намагалася всіляко підтримувати своїх парафіян. Можна використати таку форму виховної роботи як екскурсію на могилу отця О. Русина, який похований у м. Коломиї, і там розповісти основні факти біографії, познайомити слухачів з діяльністю отця і його спадщиною.

На виховній годині можна спробувати змодельовати етапи життя історичної особи: народження, навчання, робота, основні події життя. Запропонувати дітям розкласти основні факти життя о. Олександра Русина в хронологічному порядку, використовуючи одночасно знання історичних періодів.

Вдалою буде така форма роботи, як етична бесіда – для формування морально-духовних цінностей. Тему для такої бесіди можна взяти з життя о. Олександра Русина, про події 1946 р., коли радянська влада організувала Львівський собор про знищення УГКЦ. Щоб бесіда дала позитивний результат, педагог повинен: обґрунтувати тему як життєво важливу, а не надуману, формулювати запитання таким чином, щоб вони спонукали до розмови, спрямовувати розмову в конструктивне русло. Учнів слід залучати до оцінювання подій, вчинків, явищ суспільного життя і формувати у них на цій основі ставлення до навколишньої дійсності, до своїх громадських і моральних обов'язків. Підсумовуючи бесіду, учитель обґрунтовує раціональне вирішення обговорюваної проблеми, накреслює конкретну програму дій для закріплення прийнятої в результаті бесіди норми. Бесіду можна проводити кількома етапами. На першому етапі вихователь розкриває суть теми бесіди, її значення, відтак переходить до бесіди у формі розповіді. Розкриваючи зміст, він спирається на наявний в учнів запас уявлень і понять, який виявляє попереднім анкетуванням чи в індивідуальних бесідах. На другому етапі він залучає до бесіди учнів, які

висловилися з приводу думок вихователя стосовно теми бесіди. На підставі цих висловлювань він розкриває суть поставленої проблеми, що допомагає учням виробити певні світоглядні поняття, пов'язані з даною темою. На третьому етапі, виходячи з аналізу конкретних фактів, наголошують на дієвому характері обговорюваної проблеми, пов'язують її з поведінкою і діяльністю учнів. На четвертому – учні усвідомлюють значення розглянутої проблеми для власної поведінки.

Позакласна робота має великі можливості для розвитку в старших школярів здатності до прояву людських почуттів: співпереживання до ближніх, любові до своєї Батьківщини. Різноманітність її форм, тісний зв'язок з життям сприяють формуванню моральних якостей, викликають прагнення наслідувати позитивний приклад і негативно ставитись до поганих вчинків, формують майбутнього громадянина-патріота.

Участь в позакласній діяльності сприяє більш різнобічному розкриттю індивідуальних здібностей дитини, які не завжди вдається розгледіти на уроці, розвитку у дітей інтересу до різних видів діяльності, вмінню самостійно організувати свій вільний час. Кожен вид позакласної діяльності: творчої, пізнавальної, спортивної, трудової, ігрової – збагачує досвід колективної взаємодії школярів в певному аспекті, що в своїй сукупності дає великий виховний ефект.

Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї незалежності як його представника, спадкоємця й наступника. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію. Ці та інші якості й риси формуються в процесі засвоєння учнями духовних надбань рідного

народу, цілеспрямованого національного виховання як системи ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної політики українського народу, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації.

Свідченням справжнього патріота – є активна громадянська політична позиція, яку людина підтверджує своїми діями і поступками. Отець Олександр Русин людина сильної волі, з активною політичною позицією. Будучи греко-католицьким священиком, він зумів поєднати одночасно і душпастирську, культурно-просвітницьку, і політичну роботу, використовував свій вплив і авторитет, намагаючись вплинути на хід історичних подій.

Олександр Русин – це приклад сміливої людини, яка все своє життя прожила, не змінюючи своїх моральних цінностей, намагаючись своїм прикладом об'єднувати людей, не залежно від ситуацій і змін політичних еліт.

ВИСНОВКИ

Отже, о. Олександр Русин – греко-католицький священик, декан, який обіймав свою посаду майже півстоліття, 48 років очолював Коломийський деканат і 35 – парафію. Він народився і сформувався як священик у вирі подій на зламі XIX і XX ст., став неординарною особистістю, яка заслуговує пошани. Отець Олександр став уособленням надійності та віри для своєї парафії, завжди залишався поруч і в періоди піднесення, і в періоди безнадії.

Свою дорогу як майбутній священик Олександр Русин розпочав з навчання у Львівській греко-католицькій духовній семінарії, де своєю невтомною працею здобув авторитет серед оточення. Очоливши перші парохії у с. Корничі та м. Коломії о. О. Русин проявив себе як здібний організатор і намагався допомагати у вирішенні різних питань, які часто виходили за його компетенцію як священика та душпастира, проводив активну культурно-просвітницьку роботу.

Активна позиція О. Русина у суспільно-політичному житті Коломийського повіту сприяла зростанню національної самосвідомості й самоорганізації української громади. Отець сприяв розвитку товариства «Просвіта», очолював «Народний Дім», допомагав організовувати приїзд відомої діячки Ольги Кобилянської, активно підтримував розвиток молодіжних спортивно-фізкультурних і церковно-релігійних організацій, зокрема «Сокіл» та «Скала».

Поруч з цим Олександр Русин мав і свідому політичну позицію, оскільки цього вимагав час. За 50 років у Галичині змінилося п'ять політичних режимів, за час яких отець о. О. Русин проявив себе людиною «сильною духом», не вагався і активно брав участь у політичних подіях, зокрема у міжвоєнний період був обраний маршалком Коломийської повітової ради, очолював повітовий комітет УНДО. Його авторитет відіграв важливу роль у становленні відносин з новою польською адміністрацією.

Друга світова війна змінила долі багатьох людей. Отець О. Русин зустрів війну на посаді пароха м. Коломії та декана Коломийської єпархії ГКЦ. Зміна державно-політичного режиму на німецьку адміністрацію викликала в

о. О. Русина надію на відновлення Української держави, що спонукало його очолити УОК в м. Коломия. Такий факт, звісно, не обійшла увагою відновлена радянська влада 1944–1945 рр., яка розпочала активну радянізацію західноукраїнських земель. Перешкодами для встановлення репресивного тоталітарного режиму була діяльність ГКЦ і національний Рух Опору. Каральні органи вирішили шляхом репресій, шантажу і залякувань схилити греко-католицьке духовенство до співпраці, в результаті відбувся Львівський псевдособор, який підтримав і о. Олександр Русин. Мотиви цього вчинку звісно нам не відомі, але з тих джерел інформації, які дійшли до наших днів, можемо зробити припущення, що мотивом до цього рішення було уникнути репресій з метою збереження парафій і відвернути можливість передачі греко-католицьких парафій православним священикам. Прийняття православ'я було формальністю, оскільки на ділі отець Олександр продовжив душпастирське служіння парохом і деканом м. Коломиї до своєї смерті 1955 р.

Важкі часи народжують сильних людей. Сильні люди створюють хороші часи. Ці слова актуальні в контексті діяльності о. Олександра Русина. Він прожив непрості часи, які спонукали до волі та витримки, але не тільки себе, але й для народу. Він приклад того, як можна долати труднощі та створювати хороші часи.

Високий, впевнений, завжди спокійний о. Олександр Русин прожив сповнене жертвовності і невтомної праці життя священика й громадського діяча.

Незважаючи на аналіз доступних джерел, невизначеними залишаються декілька запитань. Дослідження ще потребує питання походження отця Олександра та його дружини Аделіни. Також невідомо, де навчався майбутній парох, в якій гімназії. Маловідомим є також сторінки з біографії отця з приходом «перших совєтів» (1939–1941 рр.) та після ліквідації ГКЦ (1946–1955 рр.).

Українському суспільству необхідне покоління громадян, які приймають громадянські цінності та відповідальні рішення в ситуації вибору та розвинуте почуття відповідальності за долю країни. У період боротьби України за свою суверенність та незалежність, потрібно оновлювати підхід до патріотичного виховання, а саме в аспекті громадянської компетентності підростаючого

покоління. Сьогодні перед школою стоїть складне і відповідальне завдання – формувати справжнього громадянина своєї держави, який усвідомлює належність до українського народу, знає та дотримується законів України, досконало володіє українською мовою і використовує її у спілкуванні, має внутрішню потребу й проявляє готовність відстоювати та захищати державні інтереси, реалізовувати свій особистісний потенціал на благо зміцнення української держави, беручи за приклад життя та діяльність відомих історичних постатей.

Показати патріотизм нашого народу, його національну гідність, його прагнення мати власну державу найкраще можна прослідкувати на прикладах життя, діяльності і боротьби за волю відомих історичних постатей в українській історії. І яскравим прикладом для формування громадянської компетентності в учнів є постать о. Олександра Русина. Учні повинні усвідомлювати, яким важливим є вибір життєвої позиції, розуміти, що кожен вчинок має свої наслідки. Вони повинні бути готовими реалізовувати свої громадянські права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства.

В особливий спосіб хочемо зазначити, що у 2023 р. спільними зусиллями Михайлівського собору у м. Коломиї, меценатів та автора роботи було відреставровано та відновлено могилу отця Олександра Русина. Освячення відбулося 9 жовтня 2023 р. у 68-му річницю з Дня смерті отця О. Русина. Панахиду та Чин освячення звершив єпископ-помічник Коломийської єпархії УГКЦ Кир Петро Голіней у співслужінні з отцями Коломийського деканату. Важливо історичну пам'ять відновлювати не лише у наукових працях, але й ділами, адже саме через конкретні вчинки ми зберігаємо і вшановуємо спадок минулого для майбутніх поколінь. Відновлення могили отця Олександра Русина є символом нашої вдячності і поваги до його внеску у розвиток української церкви та суспільства (фото з цієї пам'ятної події поміщено в додатках З, И, І, Ї).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Архівні матеріали

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 504, оп. 1, спр. 195а (1887–1941 рр., м. Станіславів. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4), 198 арк.
2. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-388, оп. 1, спр. 481 (Особові картки священиків, Т.2 «М-Я»), 87 арк.
3. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-388, оп. 2, спр. 13 (Дані про релігійні громади всіх віросповідань по Коломийському районі Станіславської області, 26.09. 1944 – 01.08. 1945 рр.), 15 арк.
4. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-388, оп. 2, спр. 29 (Дані про релігійні громади по м. Коломия Станіславської області, 26.11. 1944 – 08.05. 1945 рр.), 74 арк.
5. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-388, оп. 2, спр. 32 (Матеріали про возз'єднання греко-католицької церкви з православною по Станіславській області, 17.07. 1945 – 07.03. 1946 рр.), 192 арк.
6. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-388, оп. 2, спр. 32а (Інформації уповноваженого у справах релігійних культів з питання об'єднання греко-католицької церкви з православною церквою. Дані про діючі та недіючі молитовні будинки в Станіславській області, 05.09. – 07.12. 1945 р.), 121 арк.
7. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-389, оп. 2, спр. 2, (Журнал обліку служителів культу Івано-Франківської області за 1946–1951 рр.), 65 арк.
8. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р-389, оп. 2, спр. 8 (01.03. 1948 – 30.10. 1948 р. Список духовенства та виконавчих органів православних церков Станіславської області), 41 арк.

ІІ. Законодавчі документи

9. Закон України Про загальну середню освіту. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> [дата звернення 01.05.2024]

10. Закон України Про освіту. 2024. URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu
[дата звернення 01.05.2024]

11. Історія: Україна і світ. 10–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/Istoriya-Ukrayina.i.svit-Intehrovanyy.kurs.30.09.2022.pdf> [дата звернення 02.05.2024]

III. Спогади

12. Грабець Г. Спомин про Олександра Русина. *Вісник Коломиї*. 1995. 15 лютого. № 12 (484). С. 7.

13. Коломия й Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле / Редактор та упорядник проф. д-р Б.Романенчук. [Т. 1]. Філядельфія: Видання Комітету Коломиян, 1988. 959 с.

14. Коломия й Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле / Упорядник і редактор М.Савчук. Т. 2. Філядельфія – Коломия : Видання Комітету Коломиян, 2008. 397 с.

IV. Монографії та статті

15. Академічна громада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0 [дата звернення 08.03.2024]

16. Андрійшин С. Коломия у міжвоєнний період 1919–1939: Суспільно-політичний та національно-визвольний рух у Галичині. Коломия : Вік, 2010. 536 с.

17. Андрійшин С. Нові імена на карті міста: Русин Олександр (1868 – 1955). *Вісник Коломиї*. 1991. 18 січня. Ч. 9 (73). С. 4.

18. Герилук-Купчинський П. о. Петро-Йосафат. Тернистий шлях до волі. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2012. 64 с. + 8 с. ілюстр. (Серія «Світочі нескореної Церкви»).

19. Делятинський Р. Отець Олександр Русин (1868–1955): біографічний нарис. URL: <https://mesoeurasia.blogspot.com/2019/03/1868-1955.html> [дата звернення: 08.03.2024]

20. Делятинський Р., Єгрешій О. «Львівський псевдо-собор 1946 р. у процесі ліквідації Греко-Католицької Церкви радянським режимом» (Всеукраїнська науково-практична конференція до 70-х роковин псевдособору, 12 квітня 2016 р.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2016. Ч. 28. С. 258–261.

21. Коломия давня і нова: міська цивілізація в історії та культурі: матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломій магдебурзького права / за ред. І. Монолатія. Коломия: Вік, 2005. 200 с.

22. Кочержук М. “Коломийський декан і парох о. Олександр Русин: до 155-річчя від дня народження”. URL: [Коломийський декан і парох о. Олександр Русин: до 155-річчя від дня народження. ФОТО \(dzerkalo.media\)](http://dzerkalo.media) [дата звернення 12.03.2024]

23. Культурне життя в Україні. Західні землі. Київ : Наукова думка, 1995. Т.1.: 1939–1953. С. 203–211.

24. Кучер В. До питання про політичну кризу нацистського окупаційного режиму в Україні у роки війни. *Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей*. 2009. Вип. 12. С. 135–150. URL: <http://history.org.ua/JournALL/war/12/12.pdf> [дата звернення: 16.04. 2024].

25. Лугова О. Адміністративно-управлінська структура українського Горожанського комітету. Наукові записки: серія Історія. 5 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10218/1/Lugova.pdf> [дата звернення 16.04.2024]

26. Монолатій І. Коломия у першій половині XX століття. *Веб-тур*. URL: <https://kolomyia.org/histpub/historypub58.htm> [дата звернення: 12.03.2024]

27. Монолатій І. Архів греко-католицького уряду парохіяльного [в Коломій]. *До істини*. 1993. 19 грудня.

28. Монолатій І. З церковного життя Коломиї. *Нова Зоря*. 1995. № 20 (жовтень). С. 3.

29. Монолатій І. Цісарська Коломия (1772–1918 рр.): Драма на три дії з життя другого міста Галичини габсбурзької доби. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 312 с.

30. Нагірний В. Декан, який обіймав свою посад майже півстоліття [о. О. Русин]. *Коломийський вісник*. 1998. 5 травня. Ч 49 (894). С. 4.

31. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви. В двох томах. Т. 2 / За загальною редакцією доктора історичних наук, професора Миколи Вегеша; авторський колектив: М. М. Вегеш, Н. М. Концур-Карабінович, В. В. Марчук, М. М. Палінчак; передмова В. В. Гудзя, О. М. Ситника. Ужгород, 2022. 348 с.

32. Особливості розвитку Станиславівської єпархії УГКЦ на початку Другої світової війни (1939–1941 роки). *Україна соборна: Збірник наукових статей* / Редколегія: О.П. Реєнт (відповідальний редактор) та ін. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2006. Вип. 4. Т. 2. С. 185–196.

33. Паньківський К. Роки німецької окупації (1941–1944). Нью-Йорк, 1965. 480 с.

34. Плекан Ю В. Москвофільський рух на західноукраїнських землях (середина XIX – друга половина XIX ст.), 168 ст. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/5891/3/%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF%20-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%5B1%5D.pdf>

[дата звернення 16.04.2024]

35. Потіха О. Б. Державотворча діяльність УНДО у міжвоєнний період. *Сучасний рух науки: тези доп. IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6-7 грудня 2018 р. Дніпро, 2018.* URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/26330/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf> [дата звернення: 16.04. 2024]

36. Принцип доміно. З чого почалася Велика Війна [електронний ресурс]. *Історична правда*. 2016. 30 листопада. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2016/11/30/149370/> [дата звернення: 16.04.2024]
37. Романів О., Федущак І. Західноукраїнська трагедія 1941. Львів – Нью-Йорк : НТШ, 2002. 428 с.
38. Солецький А. Життя крізь терни до зірок [о. Петро Герилюк-Купчинський]. *Католицький часопис «Пізнай правду»*. URL: http://magazine.lds.lviv.ua/articles/4_07/page7.html [дата звернення: 15.04.2024]
39. Шама О. Чому українці добровільно йшли до лав дивізії СС Галичина, знаючи, що воюватимуть в армії Рейху. *NV New Voice*. 2023. 26 вересня. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/28-kvitnya-80-rokiv-diviziji-ss-galichina-chi-buli-zlochincyami-istoriya-prichini-i-umovi-stvorenniya-50320765.html> [дата звернення: 18.04.2024]
40. Шерше ля фам. Покутський Декамерон. *Україна Incognita. День – щоденна всеукраїнська газета*. 2012. 9 липня. URL: <http://incognita.day.kiev.ua/shershe-lya-fam-cherchez-la-femme-z-franczuzkoyi-shukajte-zhinku-pokutskij-dekameron.html> [дата звернення: 18.04.2024].

V. Підручники та посібники

41. Грицак Я. «Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття». Київ : Генеза, 1996. 360 с.
42. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
43. Плохій С. Брама Європи: історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків, 2019.

VI. Опубліковані матеріали

44. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): англійською мовою. Львів : Місіонер, 2002. 450 с.

45. Діяння Собору Греко-Католицької Церкви у Львові 8–10 березня 1946. Львів : Видання Президії Собору, 1946. 176 с.
46. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки. Київ : ПП Сергійчук М.І., 2006. Т. 1. 920 с.; Київ, 2006. Т. 2. 804 с.
47. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.) / упоряд. С. Кокін, Н. Сердюк, С. Сердюк; заг. ред. В. Сергійчука. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2005. С. 304–328.
48. Список членов Львовского Собора Греко-Католической Церкви (8–10 марта 1946 г.). *Львовский Церковный Собор: Документы и материалы: 1946–1981*. Москва, 1982. С. 63–68.
49. Шематизм всього кліру греко-католицької Станиславівської єпархії на рік Божий... Станиславів, 1887–1938.

VII. Тогочасна газетна періодика

50. Велике свято зброї з участю Губернатора Д-ра Вехтера в Коломії. *Станиславівське слово*. 1943. 30 травня. Ч. 22. С. 6.
51. Вістник Станиславівської єпархії. 1886–1939.
52. Е[леонора]. З[аславська]. Свято української зброї. *Воля Покуття*. 1941. 7 вересня. Ч. 17. С. 3.
53. Заславська Елеонора. Перше засідання начальників районів і громад. *Воля Покуття*. 1941. 27 липня. Ч. 6. С. 4.
54. Звичайні Загальні збори Інститута «Руський Народний Дім» в Коломії. Голова виділу о. О. Русин. *Діло*. 1926. 24 січня. Ч. 16. С. 4.
55. З діяльності УОК в Коломії. *Станиславівське слово*. 1942. 22 листопада. Ч. 16. С. 6.
56. Новорічне свято в Коломії. *Воля Покуття*. 1942. 18 січня. Ч. 2. С. 3.
57. Повітовий Народний З'їзд в Коломії [о. О.Русин – голова ініціативного комітету]. *Діло*. 1926. 6 липня. Ч. 147. С. 3.

VIII. Методичні матеріали

58. Власов В. С. Історія України (рівень стандарт): підручник для 10 класу ЗОШ/ В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018.-256 ст. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1228-istoriya-ukrainy-10-klas-vlasov-kulchychyy.html> [дата звернення 07.05.2024]

59. Гринів М. В. Формування громадянської компетентності у здобувачів освіти 5-х класів НУШ. 2022. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-gromadyansko-kompetentnosti-u-zdobuvachiv-osviti-5-h-klasiv-nush-308311.html> [дата звернення 07.05.2024]

60. Дух Л. І. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні громадянської освіти. *Робочі матеріали проекту «Громадянська Освіта – Україна»*. 2007.

61. Кіян Л. А. «Формування громадянської компетентності на уроках суспільного циклу» URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-gromadyansko-kompetentnosti-na-urokah-cusplnogo-ciklu-175429.html> [дата звернення 08.05.2024]

62. Кравчук Л. В. НУШ: Розвиваємо громадянську компетентність з першого класу URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43166/1/L_Kravchuk_RvDtPOPDZOD_IPO.pdf [дата звернення 09.05.2024]

63. Маєвська Н. Формування громадянської компетентності учнів на уроках історії. 2016. URL: https://gromadjangayvoron.blogspot.com/2016/01/blog-post_22.html [дата звернення 07.05.2024]

64. Мацейків Т. І. Шляхи, форми та методи формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках історії України. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5 Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 75. С. 132–136. URL: <http://surl.li/sihmc> [дата звернення 07.05.2024]

65. Модельна навчальна програма «Етика. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ашортія Є.Д., Бакка Т.В., Желіба О.В., Козіна Л.Є., Мелешенко Т.В., Щупак І.Я.). 2021. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/831/83130/Etyka_5-6_kl_Ashortia_ta_in_14_07_1.pdf [дата звернення 07.05.2024]

66. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Малієнко Ю.Б., Мороз П.В.). 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1CY5z3nE00cge1lXTWu9WkgQxy5QO7EDL/view> [дата звернення 07.05.2024]

67. Мохнюк Р. Теоретичні засади формування громадянської компетентності учнівської молоді. *Управління школою*. 2018. № 8 (92). С. 5–7.

68. Овчарук О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2015. № 23. С. 18–20.

69. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–21.

70. Пометун О., Малієнко Ю., Ремах Т. Досліджуємо історію і суспільство. Підручник інтегрованого курсу для 5 класу. Київ, 2020. ст. 75-77 URL: https://pidruchnyk.com.ua/1675-5_doslid_istoriyi_pometun.html [дата звернення 07.05.2024]

71. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 15-24

72. Семенець-Орлова І. Суспільне замовлення на громадянську освіту (або як виростити «англійський» газон в Україні?) 11 березня 2019. URL: <https://cutt.ly/ZCOT9Y6> [дата звернення 06.05.2024]

73. Щур М. Що означає бути справжнім громадянином в Україні? 21 червня 2017, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28570741.html> [дата звернення 09.05.2024]

ІХ. Енциклопедичні і довідкові видання

74. Власов В., Мицик Ю., С. Кульчицький Історія України. Повний курс підготовки до вступу до вищих навчальних закладів. Довідник для абітурієнтів та школярів. Київ, 2015. 544 с.

75. Коломия: Церква Благовіщення Пресвятої Богородиці (1709). *Дерев'яні церкви Галичини*. URL: <http://decerkva.org.ua/fra/kolomyia.html> [дата звернення: 10.03.2024].

76. Коломия з минулого в сьогодення / упорядник В. Ковтун. – Коломия: Вік, 2005. – 157 с.

77. Пам'ятки історії та мистецтва Івано-Франківської області (нововиявлене). 285 с. *Івано-Франківська обласна організація Національної спілки краєзнавців України*. URL: http://ifoonsku.ucoz.ua/Pamjatky_istorij_ta_kultury_novovyjavlene.pdf [дата звернення: 10.03.2024]

78. Русин Олександр (25.03.1868–1955), греко-католицький священик, громадський діяч, член «Просвіти». *Некрополі Івано-Франківщини*. URL: <http://ukrainica.org.ua/ukr/content/2185> [дата звернення: 16.04.2024]

79. Фундатори музею: Олександр Русин (28.09. 1868 – 09.10. 1955). *Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського* [офіційний сайт]. URL: https://hutsul.museum/museum/founders/o_rusin/ [дата звернення: 18.04.2024]

ДОДАТКИ

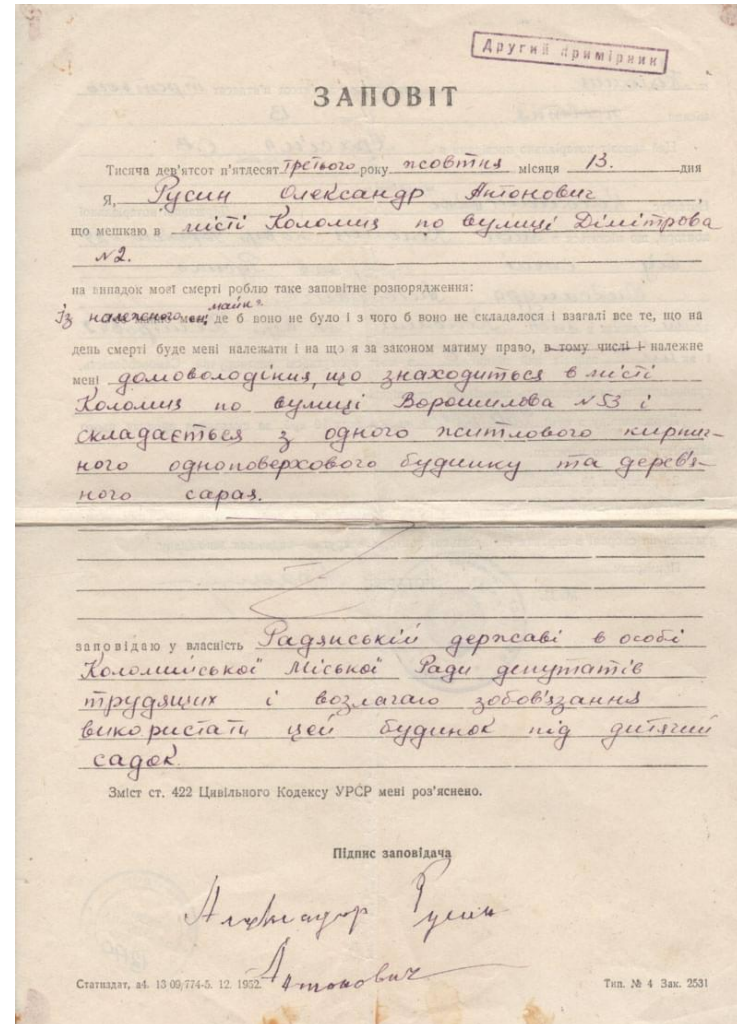
Додаток А

Портрет отця Олександра Русина, 1930-ті рр.

Джерело: Архів Собору Святого Архистратига Михайла УГКЦ міста Коломії

Додаток Б

Заповіт о. **Олександра Русина**. **м.** Коломия, 13.10.1953 р.

Джерело: архів Собору Святого Архистратига Михайла УГКЦ міста Коломії

Додаток В

Освячення могили Січових Стрільців. Серед священиків (зліва направо) О. Кузьма, о. **Олександр Русин**, о. М. Капустинський. **м.** Коломия, 1941р.

Джерело: фонди музею історії м. Коломії

Додаток Г

о. Олександр Русин (зліва) та о. Степан Гаврилів серед дітей в день першого Причастя. **м.** Коломия, 1.06.1947 р.

Джерело: фонди **Музею** історії **міста** Коломії

Додаток Д

о. **Олександр Русин** під час освячення пасок.
м. Коломия, 1940-і рр.

Джерело: фонди **Музею** історії **міста** Коломії
 Коломия

Додаток Е

о. **Олександр Русин** з дружиною **Алиною**.
м. Коломия, 1940-і рр.

Джерело: фонди **Музею** історії **міста**
 Коломії

Додаток Є

Свято Зброї. Божественна Літургія на площі товариства «Сокіл». Священики (зліва направо): о. Микола Гоянюк, о. **Олександр Русин**, о. Чубатий. Коломия, 31 серпня 1941 р.

Джерело: фонди **Музею** історії **міста** Коломиї

Додаток Ж

о. **Олександр Русин** виступає з промовою під час Свята Зброї. Коломия, 31 серпня 1941 р.

Джерело: фонди **Музею** історії **міста** Коломиї

Додаток 3

Освячення відновленого родинного гробівця о. **О. Русина** на давньому коломийському кладовищі «Монастирок» єпископом Петром Голінеєм спільно з отцями Свято-Михайлівського собору, де понад 50-років служив отець **Олександр Русин**, **м. Коломия**, 9 жовтня 2023 р.

Джерело: особистий архів автора роботи Свищука Остапа

Додаток И

Відновлена родинна гробниця о. О. Русина та його дружини Аліни. **м. Коломия**, **Жовтень 2023 р.**

Джерело: особистий архів Свищука Остапа

Додаток І

Поминальна панахида та освячення відновленої могили з нагоди 68-річниці з дня смерті отця О. Русина.

На світлині автор даної дослідницької роботи, Остап Свищук (крайній справа), поряд депутат Коломийської міської ради Уляна Мандрусяк, директор Музею історії міста Коломиї, Заслужений працівник культури України Юрій Плекан та члени церковного хору.

Додаток ІІ

Родинний гробівець о. **Олександра** Русина до та після реставрації.

Джерело: особистий архів Остапа Свищука.

План-конспект з предмета «Історія України»

Клас 10-А. Урок № 32 Дата 15.11.2023 р.

Тема: Реорганізація Директорії УНР. Акт злуки УНР і Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), його історичне значення.

Мета уроку: Навчальна: визначити у чому особливості національно – визвольного руху на західноукраїнських землях; розкрити процес створення ЗУНР; визначити історичне значення Акту злуки УНР і ЗУНР;

Розвиваюча: продовжувати формувати в учнів вміння аналізувати, узагальнювати та критично оцінювати історичні процеси, уміння працювати в групах.

Виховна: виховувати в учнів почуття патріотизму та громадянської свідомості.

Компетентності

Ключові: спілкування державною мовою (вести аргументовану дискусію на відповідну тематику); соціальна та громадянська компетентності (працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю, використовуючи власний і чужий, зокрема взятий з історії, досвід); екологічна грамотність і здорове життя (ухвалювати рішення, обмірковуючи альтернативи й прогнозуючи наслідки для здоров'я, добробуту і безпеки людини).

Предметні: хронологічна (уміння орієнтуватися в хронологічному просторі); інформаційна (користуватися довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації); логічна (ставити запитання та шукати відповіді); аксіологічна (порівнювати й оцінювати факти та діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських і національних цінностей, визначати власну позицію щодо суперечливих питань історії).

Тип уроку: Вивчення нового матеріалу.

Обладнання: ПК, підручник, мультимедійна установка; карта «Україна. Адміністративний поділ та історико – етнографічні землі»; підручник «Історія України» авт. О. Ресент, О. Малій, роздатковий матеріал.

Основні дати: 18 жовтня 1918 р. – створення Національної Ради у Львові; 1 листопада 1918 р.- перехід влади до Національної Ради; 13 листопада 1918 р.– проголошення ЗУНР; 22 листопада - польські війська займають Львів; 22 січня 1919 р. – Акт злуки УНР та ЗУНР; 24 серпня 1991 – День незалежності;

Основні поняття і терміни: Галичина, ЗУНР, УНР, Акт Злуки

Національна Рада– орган найвищої постійно діючої влади в країні.

Соборність - єдність етнічних українських земель. (Учні записують терміни в словник).

Основні постаті: Кость Левицький, Є. Петрушевич.

План:

1. Проголошення ЗУНР.
2. Злука УНР і ЗУНР.

Час	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Прим.
2 хв.	I. Організ. момент.	Привітання, перевірка присутності.		
10 хв.	II. Перевірка д/з.		1. Коли було сформовано Український національний союз (УНС). Що було його метою? <i>(серпень 1918 р.)</i> <i>Мета: боротьба проти гетьманського режиму.</i> <i>Виступали за відновлення УНР.</i> 2. Коли була створена Директорія і з якою метою? <i>(13 листопада 1918 р.)</i> Для збройної боротьби з	

			гетьманом. 3. Який був її склад? (В.Виниченко, С.Петлюра, Ф Швець, А Макаренко, О. Андрієвський) 4. В чому полягала аграрна політика Директорії? Як вона була сприйнята населенням?	
4 хв.	III. Етап мотивації.	Повідомити тему та мету уроку. На сьогоднішньому уроці ми повинні визначити особливості національно – визвольного руху на західноукраїнських землях. Розкриємо процес створення ЗУНР. Визначимо історичне значення Акту злуки УНР і ЗУНР.		
4 хв.	IV. Актуаліз. опорних знань.		 Яке свято святкується 22 січня в Україні на державному рівні?	Лог.
15 хв.	V. Етап пояснення	В умовах наближення поразки Німеччини та Австро-Угорщини у Першій світовій війні в	<i>Із Статуту Української Національної ради, прийнятого у Львові 19 жовтня 1918 р.</i>	

	нового матеріалу. Питання № 1	західноукраїнських землях почав наростати рух за національне самовизначення та формування української держави. На початку жовтня політичні сили Галичини, прогножуючи зміну влади, розгорнули підготовку до створення української адміністрації в краї. 18 жовтня 1918 р. у Львові відбулися загальні збори політичних і громадських діячів Галичини і Буковини на яких було обрано Українську Національну раду. Всі українські депутати, обрані до австрійського парламенту депутати крайових сеймів по три представників кожної української політичної партії. Українська Національна рада прийняла постанову про утворення на українських етнічних землях Української держави. Вона проголосила, що претендує на Східну Галичину, Лемківщину, північно-західну Буковину і Закарпаття. Учасники зібрання прийняли рішення розпочати роботу з підготовки конституції української держави. Становлення західноукраїнської республіки відбувалось одночасно з відродженням Польщі, яка претендувала не тільки на свої етнічні землі, а й на українські, зокрема на Східну Галичину. Тому Українська Національна Рада поставила перед австрійським урядом питання про передачу їй всієї повноти влади у Галичині та Буковині. Проте, австрійський намісник в краї відмовив українцям. У відповідь на це українські національно-демократичні сили вирішили взяти владу у Львові збройним шляхом.	Українська Національна Рада є Конституантою тієї частини українського народу, яка живе в Австро–Угорській монархії, на цій його етнографічній території, Українська Національна Рада має право і обов’язок: а. виконати в хвили, яку признається за відповідну, іменем українського народу Австро–Угорської монархії, його право само визначення та рішити про державну долю всіх областей, заселених тим народом; б. підприняти усі постанови та заходи репрезентативного, законодавчого та адміністративного характеру, щоб своє рішення перевести в життя. Запитання: Чиї інтереси представляла Українська Національна рада? Які завдання вона ставила перед собою? Що вважала за пріоритет? Бесіда Як ви вважаєте чи діють такі закони на сучасному етапі в нашій країні? Центральні органи Західноукраїнської Народної республіки мали міцний зв’язок з розгалуженою, добре організованою системою місцевого управління, яка користувалася серед населення повагою і авторитетом.	
--	---	--	---	--

У ніч на 1 листопада 1918 р. частини легіону українських січових стрільців на чолі зі сотником Д. Вітовським зайняли у Львові всі урядові установи та стратегічні пункти. Австрійський намісник, перелякавшись, передав усі владні адміністративні повноваження заступнику, а той, у свою чергу, – Українській Національній Раді.

Євген Омелянович Петрушевич (1863-1940) – український громадсько-політичний діяч, президент Західноукраїнської Народної республіки. Народився у м. Буську на Львівщині у сім'ї священника. Навчався в Академічній гімназії у Львові. Закінчив юридичний факультет Львівського університету, доктор права.

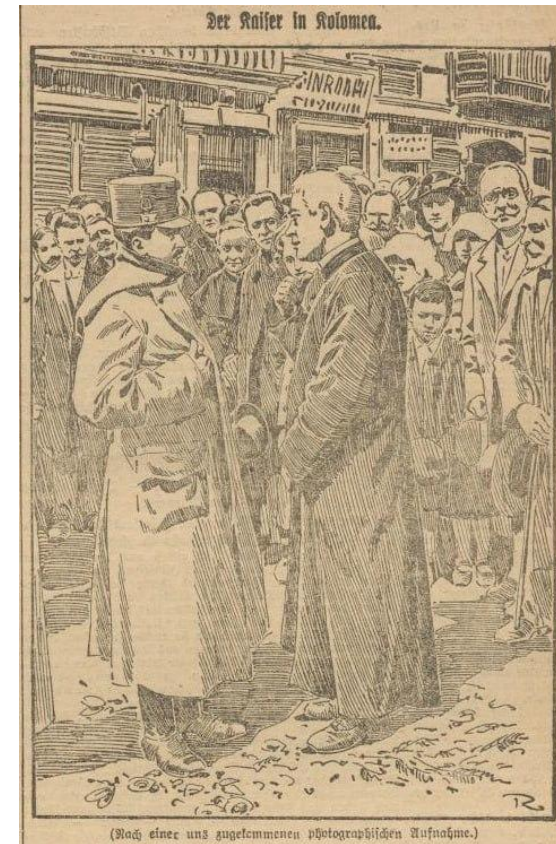
У 1907 р. обраний послом до австрійського парламенту і залишався ним аж до розвалу імперії. Широкий громадськості був відомий як прихильник рішучої боротьби за права українського народу. Під час Першої світової війни очолював українську парламентську репрезентацію (представництво), яка заперечувала проти передачі західноукраїнських земель під польську владу.

У 1918 р. обраний президентом Західноукраїнської Народної республіки. Як президент зумів залучити до державного будівництва представників різних політичних партій та рухів. Завдяки виваженій політиці, його уряду вдалося уникнути соціальних конфліктів.

Після злуки УНР і ЗУНР став членом Директорії УНР, але мав серйозні розходження з С. Петлюрою у поглядах на взаємовідносини УНР з Польщею.

По завершенню визвольних змагань та окупації

#Коломисзнавство

На фото з німецькомовної преси зображений Карл I Габсбург та місцевий священник О. Русин. 29 вересня 1917 р. Учні повинні локалізувати подію, дати оцінку зустрічі та дати відповіді на наступні питання:

	західноукраїнських земель Польщею покинув Україну і став політичним емігрантом. Помер у Берліні, де й похований. Вищим законодавчим органом ЗУНР стала Українська Національна рада. Вона утворила Державний секретаріат – виконавчий орган влади республіки. Його очолив лідер впливової Національно–демократичної партії К. Левицький, відомий громадськості як досвідчений юрист. У продовж багатьох років К.Левицький очолював у Львові Товариство українських правників, обирався до австрійського парламенту, керував діяльністю Українського парламентського клубу у Відні. Більшість депутатів Української Національної ради не поділяли ідей соціалізму. Вони стояли на національно – ліберальних позиціях і надавали перевагу розбудові держави шляхом реформ, а не революційної боротьби. На відміну від лідерів УНР, політичні діячі ЗУНР не захоплювались популізмом і декларативними заявами, а діяли професійно, спираючись на закони і не обминали соціальних та економічних проблем. У перші дні після проголошення ЗУНР було прийнято ряд важливих законів, спрямованих на становлення державно – політичного і економічного життя республіки. закон про організацію війська (13 листопада 1918р.); закон про адміністрацію (15 листопада 1918 р.); ✓ закон про судочинство (16 листопада і 21 листопада 1918 р.); ✓ закон про державну мову (1 січня 1919 р.); ✓ закони про громадянство (8 квітня 1919 р.); ✓ про земельну реформу (14 квітня 1919 р.) та ін. Основні положення внутрішньої політики ЗУНР було	- <i>Яке становище займав о. О. Русин в Коломії до 1917 р.?</i> - <i>Яку роль він відіграв в добу становлення ЗУНР?</i> - <i>Чи була у нього державницька позиція відносно цих процесів в 1918-1919 рр.?</i>	
--	--	--	--

		викладено в декларації Української Національної Ради, опублікований 5 листопада 1918 р. у Львові. Проголошувалися рівність усіх громадян перед законом; загальне, рівне, безпосереднє, таємне і пропорційне виборче право. Національні меншини відреагували на створення української держави по різному. Більшість польського населення поставилось до ЗУНР ворожо, оскільки підтримувало ідею створення Великої Польщі, в межах якої мали бути і західноукраїнські землі. Євреї намагалися не втручатися в польсько-український конфлікт, дотримуючись нейтралітету у боротьбі за українську державність. Але згодом, після вчинення польськими солдатами єврейських погромів, вони почали схилитися до співпраці з українською владою, яка надала національним меншинам третину депутатських місць у своєму парламенті.		
Питання № 2	3. Акт Злуки УНР і ЗУНР Становлення ЗУНР відбувалося у складній міжнародній ситуації. Антанта підтримувала відродження Польщі, намагаючись перетворити її у санітарний кордон між Західною Європою і більшовицькою Росією. Поляки, спираючись на допомогу Антанти, почали підпорядковувати собі західноукраїнські землі. 21 листопада 1918 р. польські війська захопили Львів. Уряд змушений був переїхати спочатку до Тернополя, а через місяць до Станіслава (тепер Івано-Франківськ). У грудні 1918 - січні 1919 рр. збройні сили ЗУНР вели виснажливі бої з поляками, але ні одна із сторін не могла взяти гору. За цих обставин уряд, намагаючись	Звернімося до джерел Завдання для І групи: Із Універсалу Директорії УНР "... Директорія УНР ухвалила ту злуку прийняти... Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – ЗУНР (Галичина, Буковина і Угорська Україна) та Наддніпрянська Велика Україна... Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка... Однині народ український має змогу дружними зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну державу Українську на благо і щастя всього її трудового народу..."		

	Питання № 2	зміцнити свої позиції та реалізувати споконвічне прагнення співвітчизників поєднати українські землі в межах однієї держави, направив делегацію до Києва. Цьому передувала майже двох місячна клопітка підготовча робота із узгодження умов об'єднання УНР і ЗУНР. 22 січня 1919 р. Директорія УНР видала Універсал про злиття Галичини, Буковини, Угорської Русі та Наддніпрянської України у єдину державу – Українську Народну республіку. Того ж дня на Софійському майдані в Києві був урочисто оприлюднений акт Злуки, що здійснював мрію багатьох поколінь українців про створення суверенної Соборної України.	Запитання: Що проголошує документ? У чому ви бачите його значення? Звернімося до джерел Завдання для II групи: Історик І. Лисяк-Рудницький про соборність України “...Соборність України, проголошена 22 січня 1919 р., в тій добі не дочекалася своєї повної практичної реалізації...Наддніпрянщина й Галичина існували далі: до самого кінця визвольних змагань як два окремих державних тіла, з двома урядами та арміями, а також з двома різними політичними лініями...наявність двох стратегій могли шукати зближення, але не могли точно покриватися, бо в них були дві різні спрямованості: у галичан - антипольська, у наддніпрянців – антимосковська. До цього прилучались і інші об'єктивні відмінності: у соціальній структурі, в атмосфері побуту і громадській вихові між нашим Сходом і Заходом...” Запитання: Чому історик вважає, що соборність України «не	
--	----------------	---	--	--

			дочекалася» своєї реалізації? Якими причинами, на його думку, це було обумовлено?	
8 хв.	VI. Етап системат. знань.		1. Де і коли відбулася злука УНР і ЗУНР? Яке значення в історії українських земель мала ця подія? 2. Чи реалізовано ідею єдності у наш час? 3. Яка історична подія відбулася на Софійському майдані Києва? (Урочисте проголошення Універсалу про об'єднання УНР і ЗУНР у соборну Україну 22 січня 1912 р.)	Хрон. Аксіо. Хрон.
1 хв.	VII. Висновки.	Таким чином, боротьба за самовизначення західноукраїнського населення завершилася створенням власної національної держави. До її будівництва було залучено багато політичних партій та рухів. У розбудові ЗУНР брали участь різні верстви українського населення, у тому числі національні меншини. Виважена політика нової влади сприяла уникненню гострих соціальних конфліктів.		
1 хв.	VIII. Д/з.		Скласти порівняльну таблицю ЗУНР та УНР. Переглянути документальний фільм Легіон. Творче завдання – відтворіть у формі есе короткий історичний портрет о. Олександра Русина і його роль в державотворчих процесах в 1918-1920 рр. на території Галичини.	